

Kvalita života dospívajících z neúplných rodin

Iva Pšurná

Bakalářská práce

2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iva PŠURNÁ**
Osobní číslo: **H09499**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Kvalita života dospívajících z neúplných rodin**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti kvality života dospívajících.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GÁLOVÁ, Radmila. Bezpečný domov pro dítě. Brno: ERA, 2007. ISBN 978-80-7366-096-3.

MACEK, Petr. Adolescence. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787477.

MAREŠ, Jiří et al. Kvalita života u dětí a dospívajících I. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-2362-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I : dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Machů, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ...21.4.2012

.....Růžmína Jiráková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Cílem práce je přiblížit veřejnosti život dospívajících z neúplné rodiny. Pozornost je věnována jejich potřebám a jejich současnému osobnímu životu.

Teoretická část práce vymezuje pojmy jako rodina, neúplná rodina, kvalita života a dospívání. Výzkumná část práce pomocí kvantitativního a kvalitativního zkoumání zjišťuje, jaká je kvalita života dospívajících z neúplných rodin, a jaké potřeby (hodnoty) jsou pro ně v životě nejdůležitější.

Klíčová slova: rodina, neúplná rodina, kvalita života, dospívání

ABSTRACT

The aim of work is to introduce the life of the adolescents from a single parent family to the public. The Attention is devoted to their needs and their current personal life.

The Theoretical part defines terms such as family, single parent family, quality of life, adolescence. The part of research inquires what the quality of the adolescent from a single parent family life is and what needs (values) are the most important for them, involving the quantitative and qualitative measures.

Keywords: family, single parent family, quality of life, adolescence

PODĚKOVÁNÍ

Tímto upřímně děkuji Mgr. Evě Machů, Ph.D. za trpělivé a odborné vedení bakalářské práce, za ochotu, vstřícnost a cenné rady, které mi poskytla.

Dále děkuji všem respondentům, kteří souhlasili s účastí na mém výzkumu, čímž mi usnadnili práci.

Srdečné díky patří také mým nejbližším, ať už z řad přátel či rodiny, kteří mě podporovali nejen při psaní bakalářské práce, ale i po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 TERMINOLOGIE	13
1.1 RODINA	13
1.2 NEÚPLNÁ RODINA	13
1.3 KVALITA ŽIVOTA	14
1.4 DOSPÍVÁNÍ.....	14
2 RODINA	15
2.1 VYMEZENÍ POJMU RODINA	15
2.2 TYPY RODIN	17
3 NEÚPLNÁ RODINA	19
3.1 TYPY NEÚPLNÝCH RODIN	21
3.2 SOCIÁLNÍ SITUACE NEÚPLNÝCH RODIN	23
3.2.1 RIZIKA NEÚPLNÝCH RODIN	24
3.3 RODINA NEÚPLNÁ A RODINA NEFUNGUJÍCÍ.....	24
4 KVALITA ŽIVOTA	26
4.1 POJETÍ KVALITY ŽIVOTA	26
4.2 KVALITA ŽIVOTA A LIDSKÉ POTŘEBY.....	27
4.2.1 MASLOWA PYRAMIDA POTŘEB	28
5 DOSPÍVÁNÍ	29
5.1 SPECIFIKACE DOSPÍVAJÍCÍHO	30
5.1.1 PROMĚNY DOSPÍVAJÍCÍCH.....	30
5.2 PŘECHOD K DOSPĚLOSTI.....	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
6 NÁVRH METODOLOGIE VÝZKUMU	34
6.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	34
6.1.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
6.2 CÍL VÝZKUMU.....	35
6.3 DRUH VÝZKUMU	35
6.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	36
6.5 ZDROJE DAT	38
6.5.1 KVANTITATIVNÍ DATA.....	38
6.5.2 KVALITATIVNÍ DATA	40
7 VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU	42
8 VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	44
8.1 FINANCE	44
8.2 ROLE MATKY	45
8.3 PROBLÉM VĚŘIT	46
8.4 HORŠÍ ŽIVOT? NE!	47
8.5 ROLE OTCE.....	48

8.6	PŘÁTELE A KAMARÁDI.....	48
9	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	50
10	APLIKAČNÍ ROZMĚR	51
	ZÁVĚR	52
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	53
	SEZNAM OBRÁZKŮ	55
	SEZNAM PŘÍLOH.....	56

ÚVOD

Kvalita života je jedním z mnoha diskutabilních jevů soudobé společnosti. Jedná se o jev mnohovrstevný, kulturně i etnicky provázaný, který zažívá rozkvět teprve v několika posledních letech. Dříve byla kvalita života dávána do souvislosti pouze s lidmi s onemocněním, s postižením nebo se seniory. Mnohem méně byly v centru zájmu děti a mládež. Dnes, ačkoliv je problematika kvality života stále nejvíce spojována s těmito znevýhodněnými osobami, začala se objevovat i u zdravé populace. Proto i já svou pozornost zaměřila na zdravou dospívající populaci, o kterou roste výzkumný zájem teprve v několika posledních letech.

Jedním z důvodů, proč jsem se zaměřila na kvalitu života dospívajících právě z neúplných rodin, byla skutečnost, že v současné době zaznamenává Česká republika velký nárůst neúplných rodin. Tyto rodiny nejsou jen následkem rozvodu rodičů, jde především o mimomanželská početí. Domnívám se, že současná společnost nemá dostatek informací o neúplných rodinách a na základě toho o nich vznikají nepravdivé domněnky, kde je tento typ rodiny považován za špatný či nevhodný. Neméně podstatným důvodem byla vlastní zkušenost s dospívajícími lidmi z neúplných rodin, se kterými jsem se setkala v Domě dětí a mládeže v Uherském Ostrohu, kde působím od září 2011 jako praktikantka. Práce s dospívajícími mi ukázala, jak se odráží rodinné zázemí a raná výchova na jejich nynější kvalitě života. Prostřednictvím bakalářské práce budu moci hlouběji nahlédnout do jejich života a porozumět jejich myšlení.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretické část se skládá z pěti kapitol. První kapitola vysvětluje základní pojmy, jako je rodina, neúplná rodina, kvalita života a dospívání. Následující kapitola vymezuje pojetí rodiny od známých autorů a seznamuje se základními typy rodin. Další kapitola pojednává o problematice neúplných rodin. Popisuji zde typy neúplných rodin, jejich sociální situaci včetně možných rizik a v neposlední řadě srovnávám rodinu neúplnou a nefungující. Čtvrtá kapitola se věnuje kvalitě života, jejímu pojetí a lidským potřebám. Poslední kapitola se zabývá dospíváním, specifikací a proměnami dospívajícího a přechodem k dospělosti.

V praktické části se snažím zjistit kvalitu života dospívajících z neúplných rodin. Výzkum byl uskutečněn v Uherském Ostrohu v měsíci březnu.

O problematice neúplných rodin i životě dospívajících píše mnoho autorů, přičemž k nejznámějším se řadí Ivo Možný, Josef Langmeier, Dana Krejčířová, Marie Vágnerová a Irena Sobotková, z nichž převážně čerpám i v bakalářské práci. K dalším autorům, kteří se zabývají problematikou rodin, patří Klabouch, Matoušek či Matějček. Kvalitě života se v současné době věnuje mimo jiné i Jiří Mareš, jehož publikace byly pro mou bakalářskou práci velkým přínosem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TERMINOLOGIE

V první kapitole se seznámíme se základními klíčovými slovy. Vymezení pojmů napomáhá k bližšímu seznámení se s problematikou kvality života a dospívání.

1.1 Rodina

Podle Průchy, Walterové a Mareše (2003, s. 202) je rodina *nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti.*

Já nejvíce sympatizuji s definicí od Langmeiera a Krejčířové. Jejich liberální pojednání o rodině se také nejvíce dotýká definice uvedené v Zákoně o rodině. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 183) říkají, že, *rodina, složená z manželského páru a jejich přímých potomků, je základní společenskou jednotkou známou ve všech lidských společenstvích, i když může mít v různých společnostech různé postavení v široké sociální síti, může vykazovat rozdílné vztahy k širšímu příbuzenstvu, popř. ke kmenovému společenství, může mít různou strukturu, různé rozložení rolí a moci apod.*

1.2 Neúplná rodina

Neúplná rodina je rodina, kterou tvoří pouze jeden rodič a jeho nezletilé dítě, popřípadě děti. Ačkoliv se s neúplnými rodinami setkáváme v průběhu celé historie, s postupem času dochází k proměnám jejich vzniku. V minulosti vznikaly neúplné rodiny především v důsledku vysoké úmrtnosti. Dnes za nejrozšířenější případ vzniku neúplné rodiny považujeme rozvod. Neméně častým faktorem pro vznik neúplné rodiny je svobodná volba matky, které se dítě narodí bez uzavření svazku manželství. Podle Českého statistického úřadu u nás žije v neúplných rodinách téměř 1,5 milionu osob, z toho 488 tisíc závislých dětí. Nejčetnějším případem neúplné rodiny je v současnosti rozvedená žena s dětmi. A ve více než 40 tisících neúplných rodinách se závislými dětmi je osoba v čele nezaměstnaná.

1.3 Kvalita života

Mareš (2006, s. 191) popisuje kvalitu života jako široký koncept, který se od 70. let 20. století dostává do popředí badatelského zájmu v oblastech sociálních věd. Kvalita života zahrnuje celkovou spokojenost (well-being) jedince žijícího uvnitř společnosti. Přičemž každý jedinec si může zvolit svůj optimální životní styl a svůj žebříček hodnot. Kvalita života není pouze o materiálních zdrojích, jimiž disponujeme, zahrnuje také duchovní hodnoty a symbolizuje přechod od objektivního vnímání života jako celku k subjektivnímu hodnocení samotného individua.

1.4 Dospívání

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 145) je období dospívání, neboli adolescence, doba zhruba od 15 do 20 - 22 let. Postupně se dosahuje plné reprodukční zralosti a dokončuje se tělesný růst. Běžně bývá tato věková skupina označována jako mladiství, dorost či teenagers. Jedná se o období přechodu ze základní školy do učebního poměru, začínají častější erotické vztahy a zásadně se mění sebepojetí. Kromě rapidního tělesného růstu dochází také k zrání mozku, což mnohdy souvisí se zvýšenou emoční labilitou.

2 RODINA

*Každý o rodině něco ví, protože v ní vyrostl.
A přece čím víc někdo ví, tím se zdá, že toho ví méně.
Všechny rodiny se jeví stejně, přesto je každá jiná.
Rodina je fascinující, je zdrojem tolika hrdosti i tolika studu,
Je tak posilující i tak vyčerpávající,
Je snadno srozumitelná a zároveň matoucí.*

(I. K. Bergova)

Již od nepaměti je základní jednotkou pro společenský vývoj dětí rodina. Podle Fontana (2003, s. 36) se v rodině učíme našim sociálními rolím a ustavují se zde první vazby dítěte. Rodiny jsou součástí etnických a socioekonomických skupin, které je ovlivňují, což má za následek obrovské rozdíly ve způsobech jejich chování. Zkoumání rodiny dospělo v současné době do takové míry, že o ní můžeme mluvit jako o samostatné specializaci, která spojuje prvky psychologie, sociologie a sociální péče. Z historického hlediska si nejde nevšimnout měnící se povahy rodiny. Od 70. let dvacátého století docházelo k rozpadu tradičních rodin, které sloužily především jako ekonomické útvary. Tradiční rodina, tvořená matkou, otcem a dvěma až třemi dětmi, přestává být na konci dvacátého století obvyklou normou. Přibývá neúplných rodin, dětí počatých mimo manželství a rozvodů. Do popředí se posouvají majetkoprávní vztahy a dochází k poklesu významu rodiny. Všechny tyto negativní faktory, včetně rapidního snížení míry porodnosti, přispěly na konci dvacátého století k přeměně tradiční rodiny na rodinu moderní.

2.1 Vymezení pojmu rodina

Stejně jako u mnoha pojmů z oblasti sociologie a psychologie neexistuje jednotná definice, tak ani pro rodinu nenacházíme unikátní a markantní pojetí, které by přesně vymezovalo její podstatu. Liší se na základě toho, z jaké vědní disciplíny na ni nahlížíme. Ať už jde o psychologii, sociologii, právo či demografii, každý obor pojímá rodinu specificky a nabízí

svá hlediska a dimenze. I v případě, že bychom se omezili pouze na jeden samostatný vědní obor, jako např. psychologie, nenalezneme konkrétní definici. Definice rodiny má mnoho pohledů a o její vymezení se pokoušelo již několik autorů.

Kramer (In Sobotková 2007, s. 24) uvádí, že *rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojovaných transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*

Náhled na rodinu ze sociologického hlediska podává ve svém slovníku Jandourek. I přesto, že se jedná o zažitou definici, její podstata stále odpovídá současnosti. Jandourek (2001, s. 206) uvádí: *Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou socio-kulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Od počátku novověku postupně předává rodina mnohé funkce státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrně např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.*

Ani zákon o rodině nevymezuje její přesnou definici. Zákon č. 40/1993 Sb., o rodině, o ní pojednává jako o základním článku společnosti a vyjadřuje se k ní pouze v souvislosti s uzavřením manželství, jehož účelem je založení rodiny. O rodině se píše i v trestním zákoníku, § 194 – 203 vymezuje trestné činy proti rodině, ale definici neuvádí. Všeobecná deklarace lidských práv popisuje rodinu téměř stejně jako zákon o rodině. Píše se v ní, že rodina je přirozený základní prvek společnosti.

Pojem rodina bývá často zaměňován s pojmem domácnost. Možný (2002, s. 17) popisuje rozdíl mezi rodinou a domácností především na základě krve definujících vlastností. Kde domácnost je pouze soužití lidí v páru, stejného či opačného pohlaví nebo soužití jiné, větší

skupiny lidí, ať už pokrevně spjatých anebo nikoli. Rodina vzniká až po narození prvního dítěte a pokrevní spojení je pro ni zásadní.

Základním charakteristickým znakem rodiny jsou její funkce. A právě funkce rodiny odlišují rodinu od všech ostatních společenských institucí. Funkce se v každé rodině liší jednak v čase, jednak ve společenském kontextu. To je ovlivněno počtem členů v rodině, věkovým složením rodiny, vzděláním rodičů, zájmy rodiny i ekonomickou situací státu. Z výše uvedených definic vyplývá, že dříve byla nejvýznamnější funkcí funkce reprodukční, která tvořila generaci a zjišťovala lidský rod. Dnes ovšem ztrácí na významu, stejně jako funkce ekonomická (zabezpečující), která je z velké části přenášena na stát formou daňových úlev či přídavků. Nenahraditelnou funkcí je funkce emocionální, dále je to funkce výchovná, relaxační a kulturní.

Závěrem bych k vymezení pojmu rodina shrnula, to, co už je patrné z výše uvedeného, a sice že, že ačkoliv existuje velké množství definic rodiny, ze získaných informací můžeme soudit, že rodina je určitá skupina lidí, malá sociální skupina či společenská jednotka, jejíž členové jsou spojeni pokrevně, manželsky nebo adoptivně, jsou vázáni vzájemným plněním funkcí vůči sobě a zpravidla obývají společné bydlení - chcete-li domov.

2.2 Typy rodin

Zařadit rodinu do určitého typu je vždy nelehký úkol. Nejen, že existuje obrovské množství typů rodin, ale každá rodina je specifická a je třeba na ni nahlížet z jiného úhlu. Můžeme se setkat s dělením rodin podle úplnosti, podle původu, podle velikosti nebo např. funkčnosti. Různé typy rodin se liší také podle autorů, kteří se o problematiku rodiny zajímají. Vzhledem k dobrému praktickému uchopení se přikláním k rozdělení rodin podle Jandourka (2001, s. 207), který člení rodiny do pěti následujících typů:

- *Rodina atomární (atomistic family) - Individualistická, dezintegrovaná a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Tvořena je rodiči a dětmi. Používá se též pojem rodina nukleární, rodina manželská nebo rodina párová.*

- *Rodina měšťanská (bourgeois family) – Typ rodiny vznikající v době rozmachu měšťanstva. Je výrazně patriarchální, otcova autorita je založena jeho výkonem v roli podnikatele a jeho dědičným vlastnictvím. Kritické analýzy hovoří v případě rodiny měšťanské často o útisku ženy a dětí, pokrytecké vnějškové monogamii a atmosféře úzkosti, ve které žili mnozí rodinní příslušníci.*
- *Rodina neúplná – Rodina redukována rozvodem nebo smrtí otce, matky, obou rodičů, nebo tvořená svobodnou matkou a dítětem. Obsah pojmu rodina neúplná záleží na pojetí úplnosti rodiny v dané společnosti.*
- *Rodina orientační (family of orientation) – Rodina, ve které jedinec vyrůstá.*
- *Rodina prokreační (sekundární) – Rodina, již jedinec zakládá v dospělém věku, zpravidla uzavřením manželství, a ve které se mu narodily děti.*

3 NEÚPLNÁ RODINA

Předtím, než začneme pracovat s pojmem neúplná rodina, je třeba jeho význam vysvětlit. Neúplná rodina bývá někdy mylně vnímána jako špatná rodina. Realita se ovšem od takového předsudku odchyluje. Pokud hovoříme o neúplné rodině, mluvíme o sociální jednotce, kterou tvoří rodič a jeho nezletilé dítě, popřípadě děti, což neznamená, že by se jednalo o špatnou či nekvalitní rodinu. Naopak. V případě kontrastu disfunkčních rodin může dítěti poskytnout dobré zázemí ve všech oblastech působení.

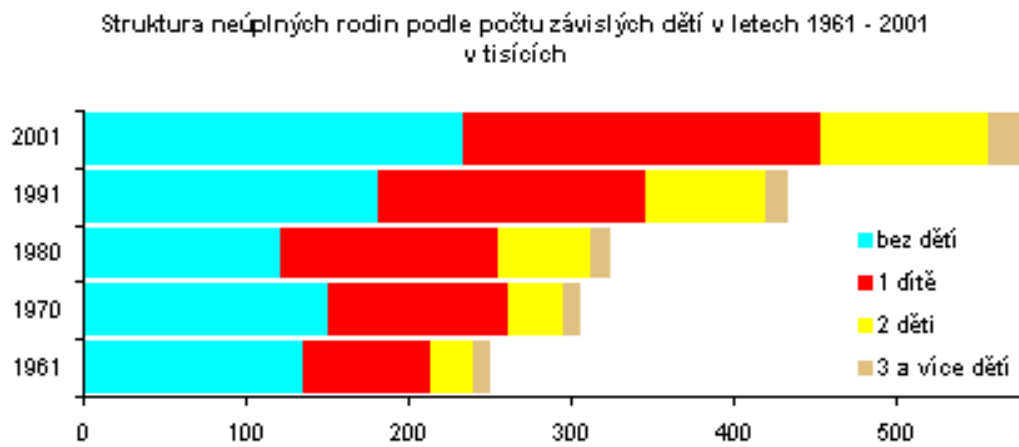
Podle Českého statistického úřadu je průměrná velikost neúplné rodiny 2,46 osob. K 1. 3. 2001 bylo v České republice 576 420 neúplných rodin, z toho 343 tisíc se závislými dětmi. Ačkoliv výsledky z posledního sčítání lidu ještě nejsou k dispozici, uvádím statistiku z minulého sčítání, které proběhlo v roce 2001.

Obrázek 1 – Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR v letech 1961 – 2001.

Rok sčítání	Neúplné rodiny celkem	v tom podle počtu závislých dětí				
		bez dětí	1	2	3	4 a více dětí
v tisících						
1961	249,6	134,9	77,8	26,3	7,5	3,1
1970	306,7	149,7	111,3	35,8	7,6	2,3
1980	325,1	121,2	133,5	57,7	10,4	2,3
1991	434,4	180,3	166	73,4	12,5	2,2
2001	576,4	233	221,9	102,4	15,8	3,3
v %						
1961	100	54,1	31,2	10,5	3	1,2
1970	100	48,8	36,3	11,7	2,5	0,7
1980	100	37,3	41	17,8	3,2	0,7
1991	100	41,5	38,2	16,9	2,9	0,5
2001	100	40,4	38,5	17,8	2,7	0,6

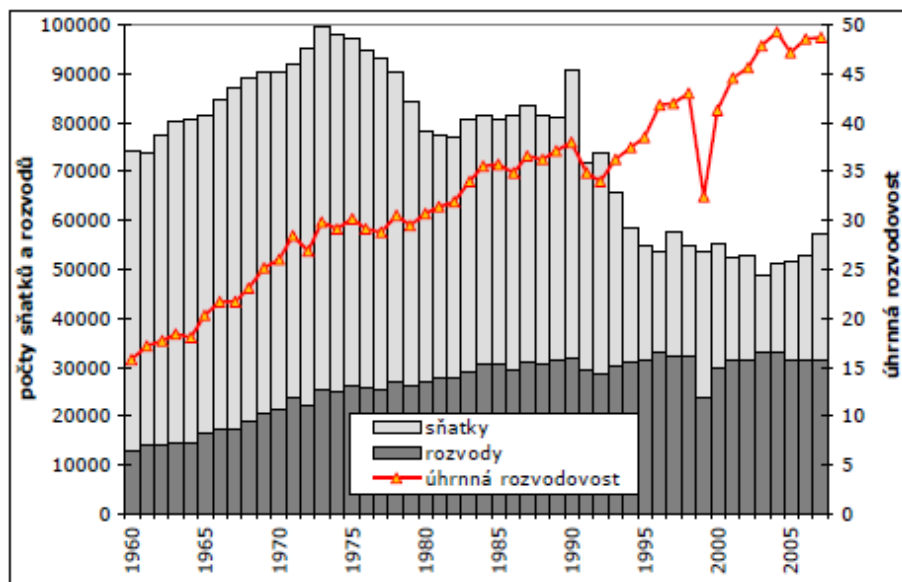
Zdroj: http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-2__neuplne_rodiny

Obrázek 2 - Struktura neúplných rodin podle počtu závislých dětí v letech 1961 – 2001

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-2_neuplne_rodiny

Obrázek 3 - Vývoj počtu sňatků a rozvodů, úroveň úhrnné rozvodovosti v letech 1960 – 2007.

Zdroj: ČSÚ

Sobotková (2007, s. 170) uvádí, že v případě rodiny s jedním rodičem se jedná v devadesáti procentech o matky s dítětem a zbývajících deset procent tvoří otcové s dítětem. Neúplná rodina je stále častější rodinný typ. Důvody mohou být různé, od úmrtí jednoho z rodičů, rozvodu, rozchodu, ovdovění, přes adopci dítěte osamělou ženou, až po porod mimo manželství. Od počátku šedesátých let 20. století byl nejrozšířenějším případem rozvod manželství, ovšem v současné době narůstá počet žen, které mají děti mimo manželství. V minulosti byly svobodné matky odsuzovány a negativně hodnoceny, což souviselo s dost znevýhodněným postavením těchto žen ve společnosti. V dnešní době je situace svobodných matek zcela jiná. Nejvýraznější změnu vnímáme v jejich věkovém složení. Už to nejsou převážně nezletilé dívky, které otěhotněly z nerozváženosti a neodpovědnosti, nyní jde o zralé ženy v období střední dospělosti, které jsou zajištěné, úspěšné a ačkoli stále ještě nepotkaly vhodného partnera, chtějí přivést na svět dítě, dokud je čas. Mnoho lidí má stále ještě zakódováno, že vychovatelské funkce lépe zvládají ženy, ale současná doba rozbíjí tradiční rozdělení rolí a stále častěji jsou povzbuzováni k atraktivnějšímu přístupu k dětem muži. Závěry posledních studií jsou pro muže velmi pozitivní. Poukazují na větší angažovanost mužů ve vývoji svých dětí a také vyvracejí tradici, která upřednostňuje matku v roli vychovatele před otcem.

Sama zastávám názor, že tradiční vzorec, ve kterém otec, hlava rodiny, chodí do práce a žena, matka, zůstává v domácnosti, dnes už neplatí ani v rodinách s oběma rodiči. Vyvrácení tradičních vzorců popisuje také Matějček (1994, s. 52) slovy, že *není biologických a psychologických důvodů, proč by nebyli muži schopni postarat se přijatelně i o velmi malé dítě. Je fakt, že ženy to umějí zpravidla lépe, ale tady nejde přece o soutěž, ale o to, co může nejvíce prospět dítěti. A tak proč nedát otcům příležitost, aby mohli tyto přirozené pečovatelské tendence a schopnosti rozvíjet. Znovu připomínám, že mám na mysli dobré otce.*

3.1 Typy neúplných rodin

J. Marhounová (1988, s. 15-40) vyjmenovává a následně popisuje tři typy neúplných rodin:

- *Svobodné matky a jejich děti* – jedná se o matky, které se nemohly, či nechtěly vdát za otce svých dětí nebo za jiného muže. Dítě vyrůstá celý život jen s matkou, která ale otce nikdy nemůže zastoupit. Tyto děti, oproti dětem z úplných rodin, trpí vyšší perina-

tální i kojeneckou úmrtností, zvýšenou intenzitou a závažností nemocí a pozorovatelné jsou také odchylky ve výskytu chronických onemocnění. Rizikovým faktorem pro svobodné matky je i pohrdavý přístup okolí, proto je důležitá vnitřní síla a nezávislost na svém okolí.

- *Ovdovělí rodiče a jejich děti* – ačkoliv smutný, tak z hlediska výchovy a socializace dítěte, nejlepší typ neúplné rodiny. Žijící rodič druhého, mrtvého rodiče, ničím neočerňuje ani nepřipomíná jeho špatné vlastnosti. Ve většině případů se dítě stýká s oběma stranami prarodičů a ostatním příbuzenstvem, tím se u dítěte zachová představa rodinného života a má spoustu rolových vzorů.
- *Rozvedení rodiče a jejich děti* – rozvodem rodičů končí pro děti život v primární rodině. Jejich rodiče nežijí pohromadě, tak jako rodiče jejich kamarádů, což mnohdy komplikuje jejich další vztahy a utváření citového pouta ke komukoliv jinému.

Podle Rabušice (2004, In Sobotková 2007, s. 170) dochází ke zvyšování počtu narozených dětí mimo manželství od roku 1990 a v roce 2003 bylo více jak 28% dětí narozených mimo manželství.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí přináší zajímavé zjištění. Podle něj se máme připravit na období, kdy v České republice bude nejběžnějším typem rodiny 1+1, tedy rodič samoživitel a dítě. V současné době vyrůstá zhruba čtvrtina dětí v rodině neúplné. Přičemž ještě v šedesátých letech se 95% dětí rodilo v manželství. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí uvedl k 31. srpnu 2009 následující studie:

- Počet dětí narozených mimo manželství se v posledních padesáti letech zvýšil téměř sedmkrát.
- Rapidně roste počet samoživitelek i samoživitelů v celé Evropě.
- V České republice je téměř 22% rodičů, kteří vychovávají dítě sami bez partnera, jsme tím tak na třetím místě v Evropě.

- Stále více dětí zažívá v průběhu dětství spoustu rodinných uspořádání a žije po určitou dobu jen s jedním z rodičů.

3.2 Sociální situace neúplných rodin

Jak jsem již uvedla, převážnou část neúplných rodin tvoří matka s dítětem (dětmi). Podle Vágnerové (1999, s. 130–133) si začíná dítě upevňovat identifikační vzor k rodiči stejného pohlaví již v mladším školním věku. To znamená, že dívky se ve velké míře ztotožňují s matkou a chlapci s otcem. V tomto smyslu představuje matka pro svou dceru její budoucí roli, stejně jako pro chlapce jeho otec. Ačkoliv se dívky ztotožňují častěji se svou matkou než otcem, neznamená to, že otec nehraje důležitou roli v dceřině životě. Otcova role v dceřině životě představuje model, podle kterého si dívka bude vybírat svého životního partnera. Je tomu samozřejmě i naopak – syn si vybírá partnerku dle matčina vzoru. Otec slouží jako zdroj informací a zkušeností, které jim matka neposkytne. V interakci s ním se dítě učí a získává jiné zkušenosti než v interakci s matkou. Otec se od matky liší nejen svou rolí, ale bývá i jinou osobností s jiným stylem chování a řešení problémů.

Satirová (1994, s. 146-150) říká, že ačkoliv je zajištění zdárného vývoje dítěte pro rodiče, který vychovává dítě sám, velmi těžký úkol, tak mnoho faktorů, jako je komunikace či sebeúcta, platí stejně pro rodiny úplné i neúplné. V neúplné rodině je obtížné poskytnout dětem pravdivý obraz muže a ženy. Pro vychovávajícího rodiče je obtížné mluvit pozitivně o někom, kdo od rodiny odešel, obzvláště v případě rozvodu. V první řadě je důležité, aby si dospělý člověk uvědomil, že neúplná rodina není rodinou horšího druhu. Rodina je místem, kde je radost žít a zármutek z rozvodu nebo jiné bolestivé události by se neměly promítat do dalšího fungování rodiny a už vůbec ne do výchovy dětí. Každý typ rodiny může být tou nejlepší rodinou. Záleží na zodpovědnosti, porozumění a trpělivosti pečujícího dospělého. Příkladem může být mladý chlapec žijící pouze s matkou, která má kvůli rozvodu o mužích zkreslené představy a tyto negativní názory o dospělých mužích volně prezentuje před svým synem. Jak si má potom takový chlapec připadat dobrý? A netrpí jen chlapec, trpět bude i žena, která kvůli svým zkresleným představám o mužích bude mít problémy s navazováním vztahů s dalšími partnery.

3.2.1 Rizika neúplných rodin

Rizikovým faktorem pro dítě žijící bez otce je chybějící identifikační vzor. Ztráta otce (nebo i matky) znamená pro dítě ztrátu základní příležitosti k rozvíjení příslušností patřící k pohlaví. Nejde jen o ztrátu otce u chlapců. I dívky potřebují ve svém prostředí mužský vzor, aby se ve styku s nimi vzdělávaly a osvědčovaly si svou ženskost, neboť mužský i ženský vzor se vzájemně doplňuje.

Problémem v neúplné rodině může být také fakt, že dítě nevidí vztah mezi mužem a ženou v praxi, což platí i u manželů stejného pohlaví. Opět záleží na tom, jak se k situaci postaví rodič vychovávajícího dítěte. Je přirozené, aby žena měla akceptující postoj k mužům a zcela otevřeně podporovala vztah mezi jejím dítětem a mužem kterého dobře zná, ať už to je její otec, jiný příbuzný nebo manžel její kamarádky. Matky, které zůstávají s dětmi samy, nikoli záměrně svobodné matky, se mohou setkávat s řadou problémů. Sobotková (2007, s. 174) považuje za nejzávažnější problémy, se kterými se potýkají svobodné matky, praktické věci jako finance, zaměstnání a vedení domácnosti. Dále to jsou osobní problémy jako emoční distres, ohrožená osobní identita a změny v sebepojetí. V neposlední řadě může být zdrojem stresu konfliktní vztah s bývalým manželem nebo nejistota v dalším vztahu.

Napříč velkému množství rizik, kterému jsou vystaveny neúplné rodiny, já osobně vidím největší riziko v sociálním a kulturním tlaku ze strany společnosti. Společnost rozlišuje neúplné rodiny na základě jejich vzniku. Pokud se jedná o neúplnou rodinu, která vznikla na základě úmrtí jednoho z partnerů, je těmto rodinám poskytováno mnoho sociálních, někdy i kulturních výhod, které jsou doprovázeny pocitem lítosti. Na straně druhé volají o pomoc neúplné rodiny, které vznikly rozpadem manželství nebo otěhotněním svobodných matek. Ty jsou často dávány do spojitosti s narušením náboženských tradic, opovržením či odsuzováním.

3.3 Rodina neúplná a rodina nefungující

Můžeme si položit otázku, zda je pro vývoj dětí lepší rodina neúplná nebo rodina nefungující, která kvůli oddalování rozvodu podává špatný obraz svým dětem. Ať už se doma ode-

hrává cokoliv, děti to považují za normu. I když se hádky rodičů dětem nemusí líbit, mohou je vnímat jako běžnou komunikaci. Dítě si vyvodí, že se hádají všichni rodiče a hádkám se začne učit. K tomuto problému se vyjadřuje také Vágnerová (1999, s. 133), která říká, že hodnota rodiče jako identifikačního vzoru závisí i na významu, jaký má jeden rodič pro druhého. Matka svými názory ovlivňuje představu dětí o jejich otci, což platí i naopak, neboť i otec může svými názory ovlivnit vztah dětí k matce. Pokud matka hodnotí svého manžela negativně, je velká pravděpodobnost, že si bude její dcera hledat partnera bez těchto vlastností. Pokud matka otce akceptuje a její hodnocení je pozitivní, potvrzuje tím dítěti jeho hodnotu, tedy i obecnou hodnotu mužské role.

Možný (2002, s. 193) připomíná starou moudrost, která říká, že jsou to právě děti, co drží i nefungující manželství pohromadě. Je jasné, že žena se třemi dětmi snese od svého manžela více, protože ví, že bez jeho příjmu nedovede udržet určitou úroveň sobě ani svým dětem. V takovém případě můžeme považovat nefungující rodinu za horší typ rodiny pro zdravý vývoj dětí, než rodinu neúplnou. Rozvod je mnohdy ovlivněn různými faktory. Za zmínku stojí fakt dědičnosti rozvodovosti, který značí, že děti z rozvedených rodin mají zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu. Některé páry, přes nefungující domácnost, odmítají rozvod skrze náboženství.

4 KVALITA ŽIVOTA

Kvalita života je kontroverzní, těžce zařaditelný, moderní pojem, který nemá jednoznačnou definici. Problém s jeho definováním pramení z oborové různorodosti a z jeho nepřetržitého vyvíjení. Také v literatuře se můžeme setkat s nejednoznačným vymezením tohoto pojmu. Tímto se kvalita života stává něčím, za co ji my sami považujeme. Pro někoho může znamenat využití volného času, zdraví, vztahy v rodině, nebo úroveň bydlení, pro někoho jiného například životní prostředí. Freud (1993, In Šubrt 2008, s. 132) popisuje kvalitu života v pojmech jako je soběstačnost, autonomie, důstojnost, seberealizace, spokojenost v rodinných, partnerských a dalších mezilidských vztazích, sociální a kulturní integrovanost, tvořivost apod., ale i jako schopnost milovat, pracovat a žít v souladu s danou kulturou.

4.1 Pojetí kvality života

Pojetí kvality života je subjektivní názor, neboť každý může navrhnout svou koncepci a mít pravdu.

Šubrt (2008, s. 129-131) ve své publikaci uvádí definici kvality života podle Světové zdravotnické organizace (WHO), která říká, že *kvalita života je to, jak člověk vnímá své postavení v životě v kontextu kultury, ve které žije, a ve vztahu ke svým cílům, očekáváním, životnímu stylu a zájmům*. Následně poukazuje na zvyšující se zájem o kvalitu života - uvádí, že za posledních několik let zájem výrazně stoupl. Kromě psychologie a sociologie je nyní kvalita života také předmětem zájmu techniky, medicíny, ekonomie, politologie apod. V minulosti byla problematika kvality života dávána do souvislosti s chudými, nemocnými a sociálně slabšími občany. Později se rozšířila do oblasti pracovní spokojenosti. Dnes je kvalita života vedle dobrého zdraví a fungující rodiny nejvíce spojována se štěstím, penězi a celkovou mírou vnitřní pohody. S kvalitou života se můžeme setkat také v souvislosti s životní úrovní národní populace, v porovnávání potřeb specifických skupin obyvatel nebo v měření individuální spokojenosti.

Významnou roli v kvalitě života člověka hraje i náboženství a víra. Pro někoho to může znamenat posouvání se za hranice mimo reálný svět, ale pro lidi věřící, se silnou vírou k

bohu, je náboženství prvořadé a dosahování osobních cílů nemusí být smyslem jejich života.

Fahey, Nolan a Whelan (2003, In Mareš 2006, s. 191) říkají, že problematika kvalitního života se zaměřuje na individuální vnímání jedince a na jeho každodenní život. Pokud budeme kvalitu života posuzovat z tohoto pohledu, můžeme mluvit o makroperspektivě, která je nastavena sociální situací v dané společnosti. Klíčovou rolí v makroperspektivě hrají konkrétní podmínky a vjemy, podle kterých jedinec hodnotí vzniklé situace. Dále je zdůrazňována souhra a vyváženost životních domén, které kvalitu života předurčují. Tito tři badatelé také upozorňují na rozlišení objektivních a subjektivních indikátorů, kdy subjektivní indikátory závisí na individuálním vnímání, hodnocení a posouzení situací. Kdežto objektivní indikátory jsou ovlivněny ekonomickou situací, zdravím a dostupnou zdravotní péčí, zaměstnáním, vzděláním, bydlením a v neposlední řadě rodinou, ve které žije, neboť rodina a rodinné vztahy jsou nejvýznamnějšími činiteli, kteří přispívají k individuálnímu pocitu štěstí, bezpečí, sounáležitosti a lásky.

V literatuře se často objevují chyby v posuzování kvality života. Mareš (2008, s. 69) ve své publikaci některé z těchto chyb vypsál:

- Kvalita života bývá někdy používána jako synonymum pro zdravotní stav jedince či pro jeho funkční schopnost.
- Hodnocení kvality života je často považováno za subjektivní než objektivní.
- Ztotožnění indikátorů a determinantů ovlivňující kvalitu života. (Rozdíl je v tom, že determinanty ovlivňují kvalitu života. Na rozdíl od toho indikátory ukazují kvalitu života. Indikátorem může být například spokojenost).
- Tvrzení, že kvalita života se v čase nemění.

4.2 Kvalita života a lidské potřeby

Pokud nebudeme otázku kvality života posuzovat pouze podle našeho individuálního hodnocení, můžeme pojednávat o kvalitě života jako o potřebách, jejich uspokojování, o hod-

notách a o našich žebříčcích hodnot. Lidské potřeby jsou individuální, mění se v čase, v prostoru, ve společenské souvislosti, v historii, v civilizaci i v kultuře. A protože člověk není jen volně žijící organismus, ale především osobnost, je pro jeho optimální vývoj nezbytné uspokojit jak potřeby biologické, tak i psychologické a sociální. Jednotlivé potřeby jsou na sebe vzájemně vázány, proto bývá mnohdy obtížné přesně určit, která v dané situaci působí jako hlavní. Společnou vlastností všech potřeb je jejich projevení, které může být jak spontánní, tak i prostřednictvím tlaku. Při uspokojování potřeb pocítujeme vnitřní pohodu, která vede k rozvoji osobnosti. Stejně tak může člověk zažívat i hluboké strádání zapříčiněné neuspokojením některých vyšších potřeb, což vede ke stavům deprivace či frustrace.

4.2.1 Maslowa pyramida potřeb

Pyramida potřeb, známá pod běžně uváděným názvem Maslowa pyramida potřeb, patří v oblasti psychologie k nejvýznamnějším dílům Abrahama Maslowa (1908-1970). Základ této hierarchie tvoří biologické potřeby jako je potrava, dýchání či spánek. Další stupeň tvoří potřeby jistoty a bezpečí jako je například vyhýbání se neznámému. Následují potřeby sounáležitosti a lásky, potřeby uznání a sebeúcty a potřeby seberealizace. Nejsou-li uspokojeny nižší potřeby, člověk se nezajímá o ty vyšší. To znamená, že necítí-li se člověk v bezpečí, necítí-li se součástí skupiny, není-li uznáván ostatními, nedůvěřuje-li si, těžko bude uspokojovat svou potřebu seberealizace. Maslow se svou pyramidou dotýká všech nejdůležitějších potřeb v životě člověka.

Šubrt (2008, s. 130) dodává, že ačkoliv nastávají situace, ve kterých člověk upřednostní něco z potřeb vyšších, i přesto, že není uspokojena potřeba nižší, tak se Maslowa teorie jeví jako platná.

5 DOSPÍVÁNÍ

Dospívání (adolescence) je vývojové období člověka, které není pouze přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Jedná se o významnou fázi života plnou změn, kdy člověk prochází zásadními tělesnými, psychickými i společenskými změnami. Mění se názory, postoje, zájmy, ale také hodnoty a životní cíle. Dospívání je obdobím hledání jistot, důvěry k autoritám, s tendencí riskovat.

Macek (2003, s. 7-9) uvádí, že právě v tomto období začínají lidé žít tzv. naplno, doopravdy. Člověk si začíná uvědomovat své emoce, potřeby i přání. Mění se komunikace s druhými, prožívání i sebeuvědomování. Vynořují se otázky o smyslu života a prožité události z tohoto období obvykle jedinec jen tak nezapomene. Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dorůstat, dospívat, mohutnět). Tento termín, označující určité období v životě člověka, byl poprvé použit v 15. století. V českém jazyce se označení adolescent (typické pro psychologii) volně zaměňuje s označením dorost (typické pro lékařské vědy) či se širším označením mládež (charakterističtější pro sociologii a pedagogiku).

Hartl a Hartlová (2010, s. 107) pojednávají o dospělosti z psychologického hlediska - *dospívání je obdobím ontogenetického vývoje, kdy vrcholí procesy sexuálního, emocionálního a sociálního zrání, zpravidla od 12/24 do 22/24 let.*

Erikson (In Macek 2003, str. 62) považoval ujasnění vztahu k sobě a hledání vlastní identity za základní vývojový úkol období adolescence. *Dospívání popisoval jako základní konflikt mezi potřebou integrace sebe samého (ego identity) a potřebou vyrovnat se s nejasnými požadavky společnosti tak, aby byl adolescent schopen najít a akceptovat svoje vlastní místo a hodnotu jako člen tohoto společenství.*

Dle Vágnerové (2005, s. 321) je *dospívání specifickou životní etapou, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu a svůj objektivní i subjektivní význam. Jedná se o období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity. Adolescenti mají tendenci zbavit se co nejdříve dětských atributů a jednoznačné*

sociální podřízenosti. Usilují o co nejranější získání větších práv a svobody rozhodování, ale povinnosti a zodpovědnost dospělosti přijímají jen velmi neochotně.

Za společný znak všech těchto definic můžeme považovat skutečnost, že dospívání je poslední etapou na cestě k dospělosti. Jedná se o období snů, nadějí a plánů do budoucna, ale také o období značných nejistot a úzkosti. Každý prožívá období dospívání jinak. Někdo dospěje dříve, někdo později, pro někoho je dospívání nejkrásnější vývojovou etapou v životě, pro jiné jde o etapu rozkolísanosti. Ať už je průběh dospívání jakýkoliv, není přínosné dělat z mladých lidí předčasně dospělé.

5.1 Specifikace dospívajícího

Dospívající je v psychologickém pojetí člověk v období mezi dětstvím a dospělostí. V pojetí sociologickém vystihuje stejné období pojem mládež; sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od patnácti do pětadvaceti let. Jeho fyzický a psychický vývoj se blíží k svému dokončení, sociálně i mravně však bývá ještě nevyzrálý. V tomto období dochází k uvolňování vazby s rodiči. Dospívající preferují styk s vrstevníky a většinou neberou vážně potřeby rodičů. Zaobírají se jen tím, co je důležité pro ně, nikoli pro rodinu. Tím často dochází ke generačnímu rozporu, který ale na konci období dospívání zmizí. Dospívající člověk je charakterizován také intenzivně rozvíjejícími se emocemi a začínajícím aktivním sexuálním životem.

5.1.1 Proměny dospívajících

Významným signálem v období dospívání je tělesná proměna. Podle Vágnerové (2005, s. 326-327) je zevnějšek mladých lidí nezbytnou součástí identity, proto bývá taková změna silně prožívána. Argumentem Vágnerové je fakt, že se dítě mění v reprodukci schopného člověka a projevuje se viditelnými i pociťovanými změnami, jako je proměna proporcí a rapidní růst postavy. Mění se také funkce pohlavních orgánů a sekundární pohlavní znaky. Důležitý je i subjektivní význam těchto změn, který je spojen s představou o atraktivitě dospělého zevnějšku, s psychikou jedince a s doprovázejícími sociálními reakcemi. Subjektivní význam tělesné změny se projevuje větší zaměřeností na svůj zevnějšek a pochybnostmi o své atraktivitě. Je obecně známo, že dívky dospívají dříve než chlapci, proto je

také pro dívky období dospívání složitější. Zvláště pokud tělesná proměna nastane dříve než u ostatních vrstevníků, kteří jsou tělesně, ale i psychicky ještě dětmi. Za zmínku stojí také odlišnosti změn u chlapců a u dívek. U dívek můžeme mluvit o tzv. kvalitativní změně, což znamená, že jejich sekundární pohlavní znaky jsou nápadnější a pro okolí významnější. Kdežto tělesnou proměnu u chlapců vnímáme ze sociálního hlediska spíše jako pouhé zesílení nebo růst, jejich sekundární pohlavní znaky nejsou na první pohled tak nápadné a zneklidňující, tudíž jde o tzv. změnu kvantity.

Typické jsou i změny postojů, mění se postoje k rodičům, ke škole i k učitelům. Nástupem na střední školu jsou mladí lidé více kritičtí, odmítají akceptovat učitele i dané normy. Mění se rodinné vztahy i vztahy s kamarády. Rodinné vztahy bývají často narušeny a dospívající hledají útěchu ve vrstevnických skupinách. Ty jsou mnohdy považovány za nejvlivnější článek v jejich životě. Jedná se o zdroj bezpečí, o ověřování si vlastního já, získání nových zkušeností a především jde o jistotu, která jim zaručí pocit, že někam patří, že se mají na koho spolehnout. S vrstevnickou skupinou přichází také nová role. To, jakou roli hraje dospívající člověk ve své vrstevnické skupině, má dopad na jeho sebevědomí, identitu i vyrovnanost. Člověk potřebuje cítit, že je druhými akceptován, že je přijímán či dokonce obdivován. A právě toho lze nejlépe dosáhnout ve skupině svých vrstevníků. Ovšem ne každá vrstevnická skupina má pozitivní dopad na jedince. Existují i vrstevnické skupiny, které mají na nově příchozího člena negativní vliv. Jedná se většinou o zcela neproblémové děti, které až po začlenění do vrstevnické skupiny začnou mít zkušenosti se záškoláctvím či šikanou a to jen proto, aby si získali určitou prestiž mezi ostatními, námi negativně vnímanými spolužáky. Vrstevnickou skupinu časem střídají první partnerské vztahy. Nejčastěji k tomu dochází odchodem z posledního ročníku střední školy, který je spojen s nástupem na vysokou školu. Jedná se o první známku sociální zralosti spojenou s pocitem dospělosti.

5.2 Přejít k dospělosti

Člověk je dospělý, pokud neváhá převzít odpovědnost za své dětinské jednání.

(Pavel Kosorin)

Dospělost - každý ví, co to slovo znamená, ale jen málokdo z nás jej dokáže přesně definovat. Problematika tohoto pojmu se zakládá na velmi jednoduché otázce: Od kdy je vlastně člověk dospělý? Platón jednou prohlásil, že: *Chlapec se stává mužem tehdy, když obejde kaluž místo toho aby ji přeskočil.* Jestli měl Platón pravdu, můžeme dnes jen spekulovat. Podívejme se proto, jak na dospělost nahlíží jednotlivé vědy, jako je psychologie a sociologie.

Hartl a Hartlová (2010, s. 107) pojednávají o dospělosti jako o období vrcholu zrání jedince, obvykle rozděleném na biologickou, emocionální, kognitivní a asociální dospělost. Psychická dospělost je charakterizována schopností člověka samostatně myslet a jednat, jedincovou vytrvalostí a uměním si reálně naplánovat svůj vlastní život. Obzvláště důležitým znakem dospělosti je vědomá odpovědnost za své činy.

Velký sociologický slovník (1996, s. 220) pokládá dospělost za etapu životního cyklu mezi mládím a stářím. Tento přechod mezi mládím a dospělostí ale není zcela jasně vymezený. V České republice se z právního hlediska za dospělé považují lidé, kteří dosáhli věku 18 let a tím tak nabyli právní subjektivitu. I když se jedná o velmi dlouhou etapu, v porovnání s mládím či stářím, je jí věnována malá pozornost, což je patrně dáno i metodologicky, neboť sledování životních drah v dospělosti je náročné a vyžaduje rozpracování biografických metod, které jsou zejména v české sociologii dosud využívány jen ojediněle.

V dnešním moderním světě je mnohem obtížnější postihnout rozdíly mezi obdobím dospívání a úplnou dospělostí. Mladí dospělí v dnešní době využívají studia, cestování nebo prozatimní práce k oddálení produktivní dospělosti. Podoba dospělosti závisí na svobodné volbě každého z nás. Za plně dospělého obecně považujeme člověka, který je schopen vytvářet zabezpečující hodnoty sobě i osobám na něj závislým a který je zároveň schopen biologické a sociokulturní reprodukce. Odlišné vnímání dospělosti můžeme pozorovat i v historii. Podle Velkého sociologického slovníku (1996, s. 221) neexistovala v archaických společnostech etapa mládí a do dospělosti přecházeli mladí jedinci přímo z dětství. Hranice dospělosti byla tudíž kolem 12 let věku. V antice, středověku i v novověku bylo pro uznání dospělosti nutné dovršení věku 21 let. Až v 19. a 20. století se věk, kdy je člověk pokládán za dospělého, poněkud snížil. Důsledkem bylo přiznání práv mladým lidem, včetně volebního práva.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 NÁVRH METODOLOGIE VÝZKUMU

Název výzkumu: KVALITA ŽIVOTA DOSPÍVAJÍCÍCH Z NEUPLNÝCH RODIN.

Ke sběru dat byl pro praktickou část práce zvolen smíšený výzkum. Na základě kombinace kvantitativního i kvalitativního výzkumu je zjišťována kvalita života dospívajících z neúplných rodin. V úvodu je čtenář seznámen se základními informacemi o výzkumu, jako je výzkumný problém, cíle výzkumu, výběr respondentů nebo např. metody sběru dat. Následující kapitoly jsou zaměřeny na zpracování samotného výzkumu, který je zaměřen na současný život dospívajících z neúplných rodin.

6.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém je důležitou součástí každého výzkumu. Nejenom, že formuluje, co chce výzkumník zkoumat, ale odvíjí se od něj veškeré další výzkumné kroky. S výzkumným problémem jsou úzce spjaty definice nejdůležitějších pojmů, které výzkumný problém obsahuje. Definice všech významných pojmů jsou uvedeny v teoretické části práce. Podle Švece (2004, s. 43) je výzkumný problém jasná a jednoznačná otázka nebo výrok, na kterou hledáme odpověď. Jsou tři druhy výzkumných problémů - popisný, vztahový a kauzální. Níže uvedený výzkumný problém spadá do popisného problému, jelikož je nasměrován k popisu zkoumané situace.

Výzkumným problémem je kvalita života dospívajících, kteří vyrůstali v neúplné rodině a potřeby, které jsou pro ně v životě nejdůležitější. Tento výzkumný problém je zformulován do následující otázky:

- Jaké je kvalita života dospívajících z neúplných rodin?

6.1.1 Výzkumné otázky

Pro následující výzkum byly zvoleny tři výzkumné otázky, které jsou terminologickým ekvivalentem výzkumných hypotéz. Zatímco výzkumné hypotézy testujeme, na výzkumné otázky odpovídáme. Výhodou výzkumných otázek je, že je můžeme kdykoliv během prů-

zkumu přeformulovat či změnit. V průběhu šetření budu hledat odpovědi na následující výzkumné otázky:

Kvantitativní výzkum:

- Jaké potřeby (hodnoty) považují dospívající z neúplných rodin ve svém životě za nejdůležitější?

Kvalitativní výzkum:

- Ovlivňuje osobní život dospívajících z neúplných rodin fakt, že vyrůstali v neúplné rodině?
- Jak vnímají kvalitu svého života dospívající, kteří vyrůstali v neúplné rodině?

6.2 Cíl výzkumu

Cílem každého výzkumu jsou obecná tvrzení, která pojednávají o tom, co chceme zkoumat. Spolu s výzkumnými otázkami určuje směr, kterým se v průběhu zkoumání vydáváme. V průběhu výzkumu je nezbytné neustálé sledování jejich správného naplnění. Pro tuto práci jsou stanoveny následující cíle:

Kvantitativní výzkum:

- Zjistit, které z nabízejících potřeb (hodnot) považují mladí dospívající z neúplných rodin ve svém životě za nejdůležitější.

Kvalitativní výzkum:

- Zjistit, jak v současné době ovlivňuje osobní život dospívajících lidí fakt, že vyrůstali v neúplné rodině.

6.3 Druh výzkumu

Jak je uvedeno v úvodu, pro tuto práci jsem zvolila smíšený typ výzkumu, kdy kombinuji kvantitativní a kvalitativní metodu sběru dat. I když se jedná o časově náročnější přístup, hlavní výhody smíšené výzkumu nacházím v jeho komplexnosti. Další výhodou jsou odpovědi na otázky, které by kvalitativní či kvantitativní výzkum nebyl schopen jednoznačně uchopit.

Nejdříve jsou získávány informace o tom, které z nabízených potřeb jsou pro dospívající jejich prioritami. Z provedeného výzkumu vyplyne skutečnost, co tito dospívající považují ve svém životě za nejdůležitější. V části kvalitativní na základě rozhovoru (interview) je zjišťováno, jak tito dospívající vnímají svůj život, a zda je v jejich osobním životě ovlivňuje fakt, že vyrůstali v neúplné rodině.

Podle Hendla (2008, s. 61) má smíšený výzkum mnoho předností, ale také několik slabín.

Do kategorie přednosti zahrnuje následující aspekty:

- Slova, obrazy a vyprávění se využívají pro zesílení významu čísel.
- Uplatňujeme výhody kvalitativního i kvantitativního přístupu.
- Výzkumník může generovat a testovat zakotvenou teorii.
- Může odpovídat na širší a komplexnější výzkumné otázky.
- Vede ke zvýšení obecnosti výsledků.

Do kategorie slabiny zahrnuje následující:

- Je těžko proveditelný jedním výzkumníkem skrze větší náklady (např. čas).
- Výzkumník musí zvládnout více metod.
- Metodologičtí puristé odmítají míšení metod a postupů.
- Některé metodologické stránky vyžadují důkladnější zpracování.

6.4 Výzkumný vzorek

V rámci prováděného šetření budu pracovat s výzkumným vzorkem, který tvoří 40 dospívajících z neúplných rodin, ve věku 16-19 let z okresu Uherské Hradiště, kteří byli předem informováni o záměrech a průběhu výzkumu. Podle Chrásky (2007, s. 20) je základní soubor tvořen všemi prvky, osobami nebo institucemi, které patří do zkoumané skupiny. Základním souborem pro tuto práci by v ideálním případě byli všichni dospívající lidé v okrese Uherské Hradiště, kteří vyrůstali v neúplné rodině.

- **Výběrový soubor kvantitativního výzkumu**

Podle Chrásky (2007, s. 20) je výběrovým souborem určitá část prvků vybraná ze základního souboru, která tento soubor prezentuje.

Pro kvantitativní šetření je postupně osloveno 40 dospívajících, kteří jsou vybráni ze základního souboru a kteří s účastí na výzkumu souhlasili.

- **Výběrový soubor kvalitativního výzkumu**

Z předchozího výzkumu, kterého se zúčastnilo 40 respondentů, je náhodným způsobem vybráno 5 respondentů pro rozhovor. Následně je s nimi domluvena schůzka a společně se individuálně s každým zvlášť dohodneme na dalším setkání v prostředí, které si sami zvolí. V předem domluvený den a čas proběhne rozhovor (interview).

Při interview jsem pracovala s následujícími pěti dospívajícími:

„A“: Osmnáctiletá dívka, v jedenácti letech se její rodiče rozvedli. Do patnácti žila jen s matkou, po té si matka našla přítele, který se k nim i se svými dětmi před rokem nastěhoval. S otcem se po rozvodu stýkala, otec založil novou rodinu, ale i přesto vztah s ním nadále udržuje.

„B“: Šestnáctiletá dívka, která žije od narození jen s matkou. S otcem trávila do patnácti let téměř každý třetí víkend. Po té se otec odstěhoval do zahraničí. Nyní udržují kontakt jen minimální a to pouze přes internet.

„C“: Sedmnáctiletá dívka, jejíž rodiče se rozvedli, když jí byli dva roky. Od této doby neudrhuje ona ani její matka žádný kontakt s otcem ani s jeho rodinou. Po celá léta ji vychovávala matka s babičkou.

„D“: Devatenáctiletá dívka, rodiče se rozvedli, když jí bylo 8 let, ale průběh rozvodu i spory, které mu předcházely, si pamatuje. Od rozvodu rodičů žije pouze s matkou a se starším bratrem.

„E“: Osmnáctiletý chlapec. V sedmi letech mu tragicky zahynul otec. Matka se znovu nevdala, doposud žije s chlapcem sama.

6.5 Zdroje dat

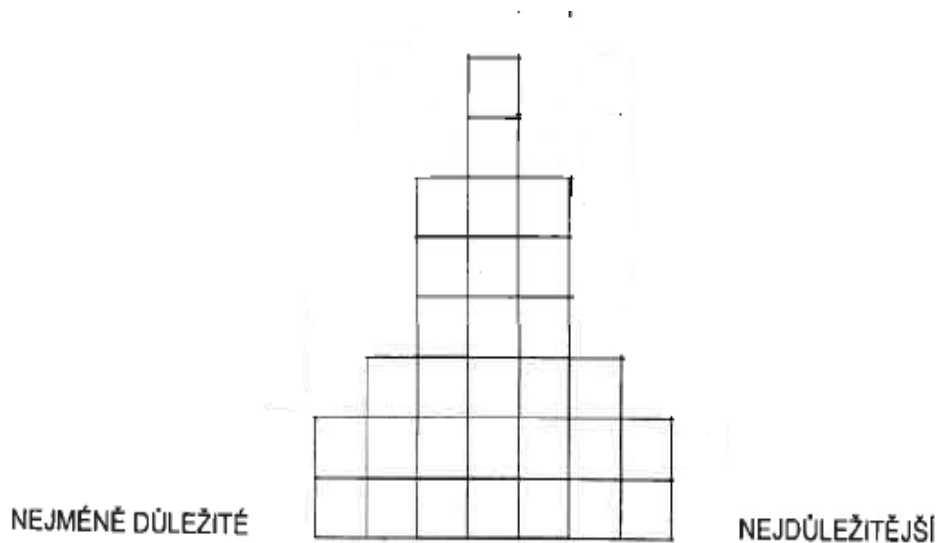
Sběr dat pro kvantitativní i kvalitativní výzkum proběhl v průběhu měsíce února a března 2012. Při šetření jsem spolupracovala se čtyřiceti respondenty. Jedná se o dospívající z okolí Uherského Hradiště, se kterými jsem se setkala v průběhu roku na praxi v Domě dětí a mládeže v Uherském Ostrohu.

6.5.1 Kvantitativní data

Pro sběr kvantitativních dat jsou využity prvky Q – metodologie, z které je částečně při výzkumu vycházeno. Q-metodologie je podle Chrásky (2007, s. 231) *výhodná ve výzkumech, v nichž máme zjistit, jak určitá skupina respondentů hodnotí určitou množinu objektů. Přičemž těchto objektů je velký počet. Zkoumaným osobám je předkládán soubor (balíček) karet, na nichž jsou uvedeny objekty, které se mají hodnotit (např. výpovědi, názory, životní hodnoty) s tím, že je mají roztrždit podle určitého kritéria. Jednotlivé karty se označují jako q-typy*. Pro bakalářskou práci jsem z Q – metodologie využila šablonu pro zaznamenávání jednotlivých potřeb. Inspirací mi byly také q – typy, na které jsem jednotlivé potřeby vepsala a následně rozdala respondentům k provedení výzkumu.

Pro sběr kvantitativních dat bylo nejdříve nutné získat informaci, jaké jsou potřeby současných dospívajících lidí. Za tímto účelem proběhla pilotáž. Bylo požádáno deset dospívajících lidí z okolí Uherského Hradiště, aby napsali, jaké potřeby (hodnoty) jsou pro ně v současnosti nejvíce důležité. Jedinou podmínku, kterou museli tito mladí lidé k pilotáži, tedy k získávání předběžných informací, splňovat, je věk od 16 – 19 let. Z materiálů, které jsem takovým způsobem získala, bylo vybráno 30 potřeb/hodnot, které se u účastníků pilotáže opakovaly, nebo vyskytovaly nejčastěji. Potřeby byly přepsány na kartičky a následně předloženy vybraným respondentům k výzkumu s tím, že je mají roztrždit podle toho, jak jsou pro ně v životě nejvíce důležité. Respondenti museli zvolené potřeby porovnávat a přidělovat jim různé stupně významu. Pro zaznamenávání potřeb byla využita šablona.

Obrázek 4 – Šablona pro zaznamenávání potřeb.

Zdroj: CHRÁSKA, 2007

Umístěním kartičky do pole úplně nalevo vyjadřuje respondent, že je pro něj tato potřeba nejméně důležitá. A naopak, kartičky umístěné vpravo, svědčí o největším významu. Z množiny třiceti nabízených potřeb určí každý respondent ty nejméně a nejvíce pro něj důležité. Zvoleným potřebám budou následně přiděleny body. Celkový počet bodů, který výrok získá, vypovídá o míře důležitosti. Výše uvedeným postupem získáváme informace o tom, jaké potřeby považují vybraní respondenti ve svém životě za nejdůležitější.

Ačkoliv se nabízí ke sběru dat dotazník, zvolená metoda je použita záměrně. Neboť se mi jeví jako vhodná právě proto, že donutí respondenty skutečně přemýšlet o svých prioritách. Respondent se může rozhodnout, kterou potřebu považuje za více a kterou za méně důležitou. Tato metoda, připomínající Q – metodologii, je zvolena i s ohledem na respondenty. Domnívám se, že oproti běžně využívaným dotazníkům se jedná o metodu zábavnější a pro mladé dospívající přijatelnější.

Z pilotáže vzešlo následujících třicet potřeb/hodnot, které jsou předloženy respondentům k seřazení dle důležitosti v jejich životě:

- Vzdělání
- Něco vlastnit - počítač, mobil...
- Být respektován
- Mít úspěch v očích druhých
- Peníze
- Potřeba mít rodinu
- Partnerský (intimní) vztah
- Líbit se ostatním/vypadat dobře
- Spravedlnost
- Pohlavní styk
- Tělesná aktivita, sport
- Pocit užitečnosti
- Patřit do nějaké party/komunity
- Přátelství
- Alkohol
- Uznání od druhých
- Jistota zaměstnání
- Zdravý životní styl
- Seberealizace a sebepoznání
- Zdraví
- Porozumět světu kolem
- Rozvoj vloh
- Potřeba být milován
- Založit vlastní rodinu
- Poznávání a cestování
- Mít kde bydlet, domov...
- Ochrana a bezpečí
- Cenit si sám sebe
- Pomáhat druhým
- Sebeprosazení

6.5.2 Kvalitativní data

Pro získání kvalitativních dat je vybrána forma polostrukturovaného rozhovoru (interview). Tato metoda umožňuje klást doplňující otázky k předem vytvořenému schématu, měnit pořadí otázek nebo otázky v průběhu rozhovoru z části přeformulovat. Klíčové otázky k rozhovorům byly předem připraveny. Všem zúčastněným byla dána možnost volné odpovědi, doplňujících otázek a byli vyzváni, aby se k celému rozhovoru v jakémkoli smyslu kdykoli vyjadřovali. Rozhovory byly vedeny individuálně vždy v předem domluvenou dobu. Výhodu v metodě rozhovoru spatřuji v propojení s metodou pozorování, bez které interview nelze provádět. Metoda pozorování spočívá ve všímání odlišností v chování, např. gesta a pocity, které rozhovor ovlivňují. Jména dospívajících jsou záměrně nahrazena popisky „A“, „B“, „C“, „D“ a „E“, kvůli zachování anonymity. Během rozhovoru sledujeme reakce dotazovaných, které jsou k jednotlivým výpovědím připisovány.

Klíčové otázky, kladené při rozhovoru jsou zaměřeny na osobní život mladých dospívajících, kteří vyrůstali v neúplné rodině. Otázky byly položeny cíleně, na duševní stránku

člověka, abych zjistila, zda o své kvalitě života uvažují na základě ovlivnění, že byli vychováni v neúplné rodině.

- S jakými hodnotami si spojuješ pojem kvalitní život?
- Myslíš si, že bys hodnotil/a kvalitu svého života jinak, kdybys vyrůstal/a s oběma rodiči?
- Mají podle tebe dospívající z neúplné rodiny méně kvalitní život než jejich vrstevníci z úplných rodin?
- Myslíš si, že když někdo vyrůstá v neúplné rodině, že ho to ovlivní při navazování partnerského vztahu?
- Co pro tebe znamená tvá rodina?
- Koho si představíš pod pojmem „rodina“, o kom vlastně mluvíš, když mluvíš o rodině?
- Máš nějaký životní cíl, nebo je něco, čeho bys chtěl/a v životě dokázat?

Rozhovory byly se souhlasem zúčastněných nahrávány. Tyto audiozáznamy byly z mobilního telefonu přeneseny do počítače a následně přepsány a doplněny komentáři, vyjadřující nápadné záznamy, jako např. projev emocí, smích, prodlevy apod. Jména osob, které se rozhovoru účastní, jsou nahrazeny popisem. Jako způsob zpracování byla zvolena metoda vytváření trsů.

7 VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU

Jaké potřeby (hodnoty) považují dospívající z neúplných rodin ve svém životě za nejdůležitější?

Umístění	Nabízené potřeby, hodnoty	Počet bodů
1.	Potřeba mít rodinu	194
2.	Peníze	189
3.	Patřit do nějaké party (komunity)	178
4.	Přátelství	172
5.	Zdraví	167
6.	Založit vlastní rodinu	162
7.	Potřeba být milován	153
8.	Líbit se druhým	137
9. 10.	Spravedlnost	126
9. 10.	Mít kde bydlet, domov	126
11.	Jistota zaměstnání	121
12	Sebeprosazení	115
13	Uznání od druhých	114
14	Být respektován	111
15	Pocit užitečnosti	109
16	Cenit si sám sebe	108
17	Vzdělání	106
18	Porozumění světu kolem	105
19., 20.	Tělesná aktivita, sport	104
19., 20.	Partnerský (intimní) vztah	101
21	Pohlavní styk	101
22., 23., 24.	Něco vlastnit, počítač, mobil...	100
22., 23., 24.	Sebepoznání a seberealizace	100
22., 23., 24.	Poznávání a cestování	100
25	Mít úspěch v očích jiných	99
26	Pomáhat druhým	93
27	Ochrana a bezpečí	89
28	Zdravý životní styl	86
29	Rozvoj vloh	76
30	Alkohol	57

Množinu třiceti nabídnutých ukazatelů lidských potřeb/hodnot roztřídili mladí dospívající z neúplných rodin do předem připravené šablony. Na základě tohoto roztřídění jsou každé

potřebě (hodnotě) uděleny body od 0 do 6. Po sečtení jednotlivých bodů je sestaveno pořadí potřeb. Dominantně nejčetnější potřebou je potřeba rodiny, peněz a přátelství. Za nejméně důležitou potřebu respondenti považují alkohol, rozvoj vloh a zdravý životní styl. Pro lepší vizualizaci jsou vyhodnocené potřeby seřazeny do pyramidy potřeb, která by mohla odpovídat „pyramidě potřeb dospívajících z neúplných rodin“. Vizualně je pyramida uspořádána od nejméně (základna) k nejvíce četným potřebám (vrchol).

Výsledky kvantitativního výzkumu, se jeví jako na velmi dobré úrovni. Důvodem může být předčasná dospělost některých respondentů, kteří se při odpovídání vžili do role dospělého člověka. Na základě výše uvedeného pořadí potřeb dle důležitosti můžeme považovat výsledky kvantitativního výzkumu za pozitivní zjištění.

8 VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

V druhé části výzkumu na základě rozhovorů bylo zjišťováno, zda ovlivňuje osobní život dospívajících lidí fakt, že vyrůstali jen s jedním rodičem. Výzkumu se zúčastnilo pět dospívajících z neúplných rodin - čtyři dívky a jeden chlapec. U získaných nahrávek byla provedena transkripce dat. Rozhovory byly po té vyhodnoceny metodou vytváření trsů. Jedná se o běžně využívanou metodu při kvalitativních výzkumech, při níž se uspořádávají výroky (chcete-li data) na základě podobnosti. V rámci mého výzkumu se jedná o tematickou podobnost (tzv. překryv). Metoda vytváření trsů je zvolena k povaze tématu. Jednalo se o osobní život, tudíž o citlivé téma, zahrnující pocity a emoce. Vytvořením trsů jsem tak měla možnost utřídit jejich pocity do stejných kategorií a tím získat lepší povědomí o tom, co právě prožívají. Na základě podobnosti mezi identifikovanými jednotkami vznikly trsy. Z trsů následně vznikly kategorie. Při vytváření kategorií byly seskupovány nápadně podobné prvky či opakující se znaky. Po agregaci a srovnání základních jednotek byly vytvořeny nově vzniklé kategorie:

Finance

Role matky

Problém věřit

Role otce

Horší život? Ne!

Přátelé a kamarádi

8.1 Finance

Z rozhovorů lze na první pohled vidět, že finance hrají velmi důležitou roli v životě dospívajících lidí. Ačkoliv jsme se na otázku financí neptala, spojitost kvalitního života s finan-

cemi je téměř u všech respondentů jednotná. Finance se staly také nejčastější odpovědí na otázku, zda se domnívají, že by jejich život byl lepší, kdyby vyrůstaly s oběma rodiči.

...Myslím si, že mám kvalitní život, možná finančně by to bylo určitě lepší, kdyby byl doma i druhý dospělí. [„C“]

Na základě výpovědí, můžu říci, že mladí dospívající vidí podstatu kvalitního života především v dobré finanční situaci.

...Kvalitní život? Tak asi mít peníze na všechno, na všechno potřebné. [„D“]

...Prostě mít se dobře, a nemít nějakou finanční nouzi. [„C“]

I budoucnost si většina dospívajících spojuje s dobrou finanční situací:

...Určitě bych chtěla mít peníze, práci - nějakou dobrou, mít kde bydlet. Rodinu – časem. [„D“]

...Tak určitě bych chtěla dostudovat, mít rodinu, děti a být finančně zajištěná. [„B“]

Dospívající z neúplných rodin považují úplné rodiny za lépe finančně zajištěné. I přes finanční nedostatky ale nepovažují svůj život za méně kvalitní.

8.2 Role matky

Tato jednoznačně pojmenovaná kategorie jen potvrzuje známé sousloví „zlatá maminka“. Rozdíl ve vnímání rodiče, který se o dítě stará a rodiče, který od rodiny odešel, je pro dospívající zcela zřetelný. Všechny pět dotazovaných dospívajících žije jen s matkou. Nelehkou roli jejich matek vnímají zcela jasně. Když jsem se dotazovaných ptala na jejich rodinu, všechny odpovědi směřovaly k matce a veškeré výpovědi byly v pozitivním směru. Neobjevily se žádné zmínky toho, že by se na svou matku zlobili, že je vychovávala sama, ani že je to právě ona, která může za jejich neúplnou rodinu.

...Má rodina, takže mamka – jistota. Myslím si, že když vlastně děcko vyrůstá jen s jedním rodičem, že s ním má pevnější vztah, takový přátelštější. Nikdy jsem neměla problém, přijít za mamkou, a něco jí řekla, vím, že třeba kamarádky se nesvěřují doma mamce, ale já vím, že vždycky za ní můžu s tímto přijít. [„C“]

...moje rodina je vlastně můj vztah s matkou. [„E“]

Výzkumem se také potvrdila výše uvedená slova z teoretické části práce a to ta, že dítě se identifikuje s rodičem stejného pohlaví.

Jo, zůstala jsem u mamky, k tatkově jsem jezdila na víkendy a trávila jsem tam prázdniny, ale mám s ním třeba větší problém, tak v komunikaci, a vůbec, že si nerozumíme tak jak s mamkou, že s mamkou jsme jak kdyby víc kamarádky a u tatky cítím hodně tu autoritu, že je na mě takový pořád hodně přísný, třeba nějaké večerky a tak, to tam pořád bohužel platí (smích). [„A“]

Závěrem bych k této kapitole ráda dodala, že jsou to právě matky, které jsou zodpovědné za to, že jejich děti vnímají svou kvalitu života tak pozitivně. Obrovskou výhodou shledávám v situaci současné doby. Ačkoliv role žen, samoživitelek, není určitě jednoduchá, dnešní moderní společnost jimi (ve srovnání s minulostí) neopovrhne, spíše naopak, dnešní doba neúplné rodiny akceptuje.

8.3 Problém věřit

Problém věřit vzešel především z výpovědí od dospívajících, jejichž rodiče se rozvedli. Na základě výpovědí, můžu říci, že dospívající, kteří zažili a pamatují si rozvod rodičů, mají větší problém s navazováním pevných partnerských vztahů. Ačkoliv již s někým chodí, obavy z manželství a nejistota se vyskytují.

...může zaležet, jak spolu vychází rodiče po tom rozvodu a tak. Ale já si myslím, že mě to ovlivnilo. Ovlivnilo mě to asi v tom, protože v tom figuroval třetí člověk, takže mě to asi ovlivnilo v tom, že budu mít asi trochu problém uvěřit někomu, protože mám strach, že to dopadne stejně tak jak u našich. Myslela jsem si, že to tak nebude, ale teďka, když mám přítele, tak už to začínám vidět prostě, že na to často myslím, že by to třeba někdy mohlo tak dopadnout jak u našich. [„A“]

...protože takhle na manželství nevěřím, nevěřím tomu, že takto dva lidi spolu můžou být šťastní až do smrti nebo zamilovaní až do smrti, že je to asi hlavně o toleranci. [„D“]

8.4 Horší život? Ne!

Dospívající mají v podvědomí, že děti z neúplných rodin vedou méně kvalitní život, ale sami o sobě si to nemyslí.

...Když to tak vezmu podle sebe, tak si myslím, že ne, ale třeba ostatní, čí rodiče se rozvedli, tak to mohli mít v životě horší, nebo nějak složitější...Když se rodiče rozvedou a dítě zůstane s tím z rodičů, se kterým hůř vychází, tak to asi moc kvalitní nemá, může to dítě být nešťastné, ale já třeba podle sebe musím říct, že mě to ale žádný problém nedělalo. [„A“]

...Ale třeba znám vlastně děcka ze třídy, kteří si hodně stěžují na to, že doma není tatka, ale sama za sebe to tak necítím. [„C“]

Dotazovaní dospívající na otázku vedoucí k zamyšlení nad porovnání kvality života dětí z úplných a neúplných rodin neuváděli výhody, o které na úkor neúplné rodiny přichází, jak bylo mnou předpokládáno. Naopak uváděli výhody, které mají oproti svým vrstevníkům z úplných rodin.

...Je to jednodušší v tom, že když si někoho dovedu dom, tak matka je taková ráda, že jsem si někoho našel a že nežije v baráku jen se mnou. V tomto si myslím, že to mám hodně dobré... já v tomto problémy nemám, je to spíš taková výhoda. Takže tě to spíš ovlivňuje pozitivně? Jo, tak bych to řekl! [„E“]

Otázky kladené v rozhovoru směřovaly na osobní život. Cílem bylo zjistit, zda mají život ovlivněn tím, že vyrůstali v neúplné rodině. Mnoho lidí je mylného názoru, že děti v neúplné rodině vedou horší život. I když jsem názoru, že ve výchově dítěte jsou lepší vždy oba dva rodiče, tak jsem ráda, za pozitivní výpovědi z hodnocení osobního života, z kterých vyplývá, že ani oni sami si nemyslí, že by jejich život byl horší než kohokoliv jiného.

...někdy i v úplných rodinách ten život není kvalitní. A když se ten jeden rodič nebo ta neúplná rodina snaží být pohromadě, všechno si upřímně říkat, pomáhat si, tak je to někdy i lepší – v těch neúplných rodinách. [„B“]

8.5 Role otce

Tato kategorie otevřela velmi zajímavé, mnou neočekávané téma. Ačkoliv je otec zmiňován v otázkách, ve kterých se přímo k jeho osobě nemuseli vyjadřovat, většina neměla problém o něm mluvit.

Dospívající, kteří znají svého otce, nebo s ním udržují kontakt, mi přišli už na první dojem více uvolnění. Výrazné rozdíly jsem zpozorovala i během rozhovorů. Jednalo se o větší otevřenost při zodpovídání mnou kladených otázek. I z výpovědí lze vyčíst, že svůj život považují za hodně kvalitní. Ačkoliv s nimi otec nebydlí, tím, že ho mají, a že se s ním stýkají, necítí žádné strádání na úkor neúplné rodiny. Především se neobjevovaly zmínky o strachu z nedostatku financí. Zdá se, že dospívající z neúplných rodin, nemají problém ani s přijutím matčina nového přítele a spíše naopak, že na ně mužský vzor působí pozitivně.

... mě bylo vlastně jedenáct, když se rodiče rozvedli, a to bylo takový zrovna ten věk, kdy jsem chtěla oba rodiče u sebe, no a strašně jsem to řešila a myslela, že to budu mít nějak horší dětství a tak, no a potom vlastně jsem začala jezdit na víkendy k tatkově a poznávat jejich nové partnery a zjistila jsem, že to nějak extra neovlivňuje tu kvalitu mého života, naopak, že je to možná aj lepší, že se naši rozvedli, a to jsem až hodně s odstupem času zjišťovala, protože mamka je aj víc v klidu bez tatky, protože on je takový trochu nervák a mamka má teďka pohodového přítele, tak že si myslím, že to tak nakonec bylo aj pro mě víc lepší, že byla mamka víc v pohodě. [„A“]

Na strádání na úkor neúplné rodiny, si nejvíce stěžoval dospívající „E“. Jedná se o jediného chlapce, který se zúčastnil výzkumu. Ten, na otázku, zda si myslí, jestli by kvalitu svého života hodnotil jinak, kdyby vyrůstal s oběma rodiči, odpověděl jednoznačně:

...Jinak bych si užíval. Protože, to je, když vlastně nemám tatu, to je doma větší záprah a všechny domácí práce jsou na mě... [„E“]

8.6 Přátelé a kamarádi

Kategorie Přátelé a kamarádi utvrzuje význam vrstevnických skupin a zároveň uceluje výsledky kvantitativního výzkumu, kde se potřeba mít přátele objevila na předních příčkách tabulky. Jelikož se v období dospívání, tudíž období puberty, začínají narušovat vzta-

hy s rodiči, mnoho dospívajících hledá útěchu u svých kamarádů. Přátelé a kamarádi jsou důležitou součástí života každého dospívajícího, a v mnohých případech jsou to právě oni, kamarádi, kteří dovedou naplnit prázdná místa v jejich životě.

Kvalitní život? ... rodina a přátelé, protože teď je to pro mě takové asi hodně důležité v tomto věku. Možná časem, že se to bude nějak měnit, ale zatím přátelé a rodina, to je to nejdůležitější. [„A“]

Tak stejně asi jak ostatní vlastně z mé věkové kategorie, tak si myslím, že je na předních příčkách ... mít kolem sebe nějakou partu, kamarádů, nějaké přátele, aby, jsme se necítili být outsiderem, abychom nevypadli z kolektivu. [„C“]

Zajímavostí je, že nynější kvalitu života si dotazovaní nedovedli představit bez kamarádů, ale v odpovědích na otázky zaměřené na budoucnost se přátelé, jako priorita, již nevyskytovali. Potřeba přátel, kteří naplňují současný život dospívajících, se v pohledu do budoucna změnil na potřebu mít partnera a s ním svou vlastní rodinu.

Přátelé a kamarádi jsou pozitivním faktorem v životě všech dospívajících, bez rozdílů zda někdo pochází z úplné či neúplné rodiny. Podle výpovědí můžu říci, že ani v oblasti „Přátelé a kamarádi“ nejsou dospívající z neúplných rodin nijak negativně ovlivněni faktem, že vyrůstali právě v neúplné rodině.

9 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo nalézt odpovědi na tři předem stanovené výzkumné otázky. Na základě získaných výpovědí jsem na ně odpověděla a mohu tedy říci, že hlavní cíl výzkumu byl splněn.

Z výsledků kvantitativního výzkumu lze jednoznačně určit, co považují dospívající z neúplných rodin ve svém životě za nejdůležitější. Jedná se o rodinu, peníze, přátele a zdraví. Za nejméně důležité potřeby označili respondenti zdravý životní styl, rozvoj vloh, a alkohol.

Z výpovědí získaných při kvalitativním šetření jsem zjistila, že výchova v neúplné rodině do určité míry ovlivňuje osobní život dotazovaných. Strádání či negativní ovlivnění v osobním životě na úkor neúplné rodiny bylo zaznamenáno u dívek v souvislosti s obavami z manželství. Chlapec si sice stěžoval, že veškerá práce, kterou v jiných rodinách dělají otcové je pouze na něm, ale v zápětí na to, popsal svou, ačkoliv neúplnou, rodinu za bezproblémovou a pod pojmem rodina si představuje svůj dobrý vztah s matkou. Vliv neúplné rodiny jsem zaznamenala také v pozitivním směru, zde se jednalo především o výpovědi směřující k dřívější samostatnosti nebo lepší připravenosti na život. Kladně hodnotím pevné vztahy s matkou, které jsou u těchto dospívajících podle nich mnohem lepší, než u jejich vrstevníků z úplných rodin.

Ačkoliv všech pět respondentů vnímá svou kvalitu života na velmi vysoké úrovni, osobně si myslím, že pro dospívající je nesporně lepší, pokud jsou vychováni v úplných rodinách, která podává ucelený obraz role otce i matky. Přes tuto skutečnost však nelze nahlížet na neúplné rodiny s předsudky, neboť i z této rodiny může vzejít plnohodnotný člověk s bohatými zájmy a pestrým společenským životem. Výsledky nelze samozřejmě generalizovat, avšak získané informace od respondentů shledávám povzbudivými, neboť dokazují, že neúplná rodina, nutně neznamená špatná rodina.

10 APLIKAČNÍ ROZMĚR

Práce může sloužit jako sonda do oblasti zkoumání kvality života s důrazem na kvalitu života u zdravé populace, neboť zkoumání této skupiny začalo teprve nedávno. Vzhledem ke zkoumanému jevu, který je mnohvrstevný, kulturně i etnicky provázaný by práce mohla být přínosem mnoha sociálním vědám, a to jak po stránce teoretické tak i praktické.

Teoretická část poslouží také rodičům – samoživitelům jako zdroj různých pohledů na vnímání neúplných rodin. Praktická část může být nápomocná při překonávání obav, že by děti mohli na úkor neúplné rodiny strádat. Využití se nabízí všude tam, kam dochází rodiče za účelem hledání pomoci a rady. Jedná se např. o různé poradny nebo mateřská centra. Využití spatřuji také u vychovatelů, speciálních pedagogů a u pedagogických pracovníků, kteří pracují nebo vzdělávají dospívající k zamyšlení se nad touto problematikou.

V neposlední řadě může práce poskytnout zpětnou vazbu všem respondentům, kteří se ochotně výzkumu zúčastnili, neboť je samotné zajímavé, k jakým výsledkům se dopracovali. Další využití se nabízí také u studentů sociální pedagogiky a ostatních sociálně zaměřených oborů.

ZÁVĚR

Rodina jako základní společenská jednotka je za posledních několik desítek let charakteristická velkými změnami. Změn si můžeme všimnout v rapidním snížení počtu dětí v rodinách, ve struktuře rodiny či v plnění svých funkcí. V posledních letech přibývá také rodin disfunkčních a neúplných. Ačkoliv v minulosti byl pojem neúplná rodina používán jen zřídka, v současné době se jedná o běžně využívaný termín. Neúplná rodina je fenomén, který je úzce spjatý se zvýšenou rozvodovostí a s nárůstem nesezdaných párů. S přibývajícimi neúplnými rodinami přibývá také otázek týkajících se výchovy dětí v těchto rodinách a kvality jejich života.

Stanovený cíl práce byl v průběhu výzkumu naplněn a dosažené výsledky považují za pozitivní. Výpovědi dotazovaných dospívajících potvrzují, že neúplnou rodinu nelze jednoznačně určit jako špatnou či méně kvalitní. Dospívající z těchto neúplných rodin považují kvalitu svého života za více než dobrou. Vše se odvíjí od rodiče, který dítě vychovává. Dobrá výchova je závislá na pozitivním myšlení vychovávajícího rodiče, na jeho dobře zvládnutých emocích při ztrátě partnera a na zdravém postoji k opačnému pohlaví. Dalším důležitým faktorem jsou v životě dospívajícího vrstevníci, se kterými tráví většinu svého volného času a jsou jimi přirozeně ovlivňováni.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portal, 2003. ISBN 80-7178-626-8.
2. GÁLOVÁ, Radmila. *Bezpečný domov pro dítě*. Brno: ERA, 2007. ISBN 978-80-7366-096-3.
3. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portal, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
5. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
6. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portal, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
7. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
8. MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787477.
9. MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
10. MAREŠ, Jiří et al. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9.
11. MAREŠ, Jiří, et al. *Kvalita života u dětí a dospívajících III*. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-076-0.
12. MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

13. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portal, 1994. ISBN 978-80-7367-504-2.
14. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-2362-4.
15. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 8086429059.
16. PRŮCHA, Jan; MAREŠ Jiří; WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178772-8
17. SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině*. Brno: Knižní klub, 1994. ISBN 80-9P1325-02.
18. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vydání. Praha: Portal, 2007. ISBN 978-80-7367.
19. ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie 3: (Diagnózy soudobých společností)*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1413-7.
20. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portal, s.r.o., 1999. ISBN 80-7178-308-0.
21. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
22. VELKÝ SOCIOLOGICKÝ SLOVNÍK. Praha: Karolinum, 1996. ISBN: 80-7184-311-3.

Internetové zdroje:

- www.mpsv.cz
- www.czso.cz
- www.vupsv.cz

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1 – Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR v letech 1961 – 2001.....</i>	<i>19</i>
<i>Obrázek 2 - Struktura neúplných rodin podle počtu závislých dětí v letech 1961 – 2001.....</i>	<i>20</i>
<i>Obrázek 3 - Vývoj počtu sňatků a rozvodů, úroveň úhrnné rozvodovosti v letech 1960 – 2007.....</i>	<i>20</i>
<i>Obrázek 4 – Šablona pro zaznamenávání potřeb.....</i>	<i>39</i>

SEZNAM PŘÍLOH

P1: Záznamový arch pro kvantitativní výzkum.

P2: Průběh sběru kvantitativních dat.

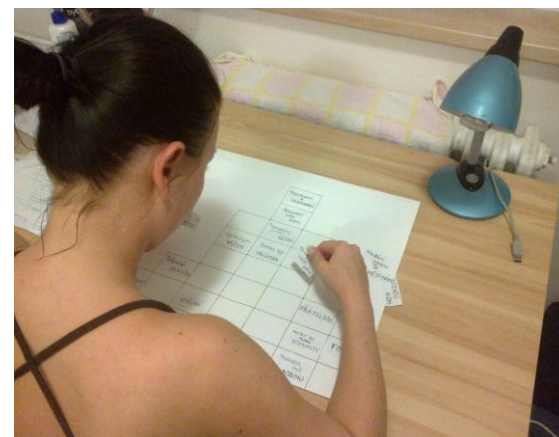
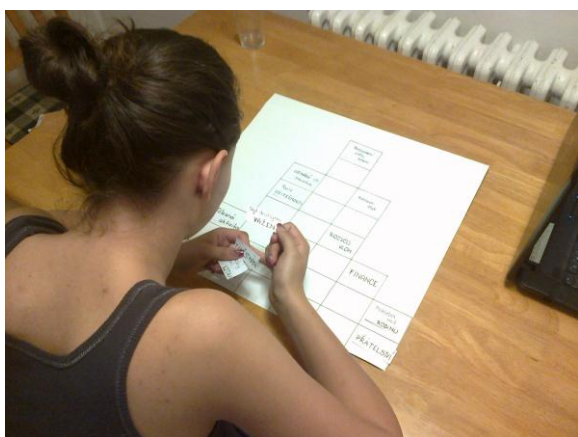
P3: Průběh vyhodnocování kvalitativních dat (metoda vytváření trsů).

P4: Přepis vybraných rozhovorů s respondenty.

PI: Záznamový arch pro kvantitativní výzkum.

Indikátory + body	16-tiletí (body)	17-tiletí (body)	18-tiletí (body)	19-tiletí (body)
Peníze (189)	4, 2, 6, 5, 5, 5, 5, 4, 6, 3	5, 5, 4, 6, 5, 6, 5, 5, 5, 6	6, 5, 3, 4, 6, 5, 4, 5, 5, 5	5, 3, 5, 5, 4, 3, 4, 5, 5, 5
Spravedlnost (126)	1, 3, 2, 0, 4, 2, 1, 0, 3, 1	1, 3, 0, 3, 2, 2, 1, 4, 3, 5	5, 6, 5, 5, 4, 3, 3, 5, 3, 5	3, 6, 5, 4, 5, 6, 5, 4, 2, 1
Zdraví (167)	5, 5, 5, 4, 3, 5, 2, 3, 2, 4	5, 6, 6, 4, 5, 5, 4, 3, 6, 4	3, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 6, 4, 3	2, 3, 3, 5, 6, 3, 4, 5, 5, 5
Sebeprosazení (115)	3, 1, 0, 4, 3, 2, 5, 4, 4, 4	2, 4, 4, 3, 3, 5, 2, 3, 4, 4	5, 1, 3, 2, 1, 3, 3, 3, 3, 3	3, 2, 3, 1, 2, 2, 4, 2, 3, 2
Líbit se druhým (137)	1, 2, 2, 5, 3, 5, 3, 1, 5, 4	4, 4, 5, 6, 5, 3, 2, 3, 5, 5	4, 4, 4, 5, 1, 4, 4, 6, 4, 1	1, 3, 2, 2, 3, 3, 2, 2, 5, 4
Těl. Aktivita, sport (104)	3, 1, 5, 2, 6, 3, 4, 3, 4, 3	3, 1, 3, 3, 3, 0, 3, 6, 0, 2	0, 1, 6, 0, 1, 0, 1, 5, 5, 2	2, 2, 4, 1, 5, 2, 2, 1, 3, 3
Založit vlastní rodinu (162)	2, 5, 3, 5, 5, 2, 0, 5, 6, 1	2, 2, 3, 5, 6, 4, 6, 5, 4, 6	4, 5, 6, 6, 6, 3, 6, 3, 2, 3	5, 6, 6, 3, 4, 6, 5, 0, 4, 2
Pohlavní styk (101)	2, 0, 3, 6, 2, 0, 2, 4, 3, 2	3, 6, 5, 4, 3, 3, 3, 2, 2, 3	2, 2, 3, 1, 2, 1, 0, 0, 3, 1	4, 4, 4, 2, 4, 1, 2, 2, 2, 3
Alkohol (57)	5, 0, 1, 0, 2, 3, 3, 0, 2, 3	0, 2, 2, 0, 3, 2, 2, 2, 2, 3	0, 3, 0, 0, 0, 1, 1, 0, 0, 2	1, 2, 2, 1, 2, 1, 2, 2, 0, 0
Ochrana a bezpečí (89)	2, 3, 3, 4, 2, 4, 4, 1, 3, 3	3, 2, 3, 2, 3, 1, 4, 2, 4, 3	4, 0, 0, 1, 0, 3, 2, 3, 2, 1	0, 1, 2, 3, 2, 2, 2, 2, 0, 3
Patřit do party (178)	5, 5, 4, 4, 3, 0, 6, 5, 4, 6	6, 5, 4, 4, 4, 4, 6, 3, 3, 5	3, 6, 5, 4, 5, 5, 3, 3, 5, 2	6, 5, 5, 5, 4, 5, 6, 5, 4, 6
Jistota zaměstnání (121)	2, 1, 2, 2, 3, 3, 3, 3, 3, 0	4, 3, 2, 2, 2, 3, 3, 3, 0, 3	2, 3, 4, 4, 5, 1, 3, 2, 3, 2	4, 5, 4, 6, 5, 4, 6, 3, 4, 4
Přátelství (172)	6, 4, 5, 6, 6, 6, 6, 5, 4, 3	6, 4, 3, 3, 4, 4, 5, 6, 6, 0	5, 3, 4, 1, 4, 6, 5, 4, 6, 6	3, 5, 3, 3, 2, 5, 3, 4, 2, 6
Mít kde bydlet (126)	3, 3, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 0, 0	1, 2, 3, 5, 3, 4, 1, 4, 4, 2	4, 5, 2, 5, 5, 5, 3, 2, 4, 5	6, 4, 6, 4, 1, 5, 4, 4, 3, 1
Potřeba mít rodinu (194)	4, 6, 6, 4, 4, 6, 5, 6, 4, 5	5, 5, 6, 5, 6, 6, 5, 4, 5, 3	6, 4, 5, 6, 3, 6, 4, 4, 6, 6	4, 4, 4, 6, 1, 4, 4, 6, 6, 5
Něco vlastnit – PC, mobil(100)	6, 6, 3, 3, 3, 4, 4, 6, 2, 4	3, 1, 2, 3, 1, 3, 2, 3, 3, 0	2, 0, 3, 2, 4, 3, 0, 4, 1, 3	0, 1, 1, 2, 3, 1, 0, 4, 1, 3
Být respektován (111)	3, 2, 4, 2, 4, 2, 1, 2, 1, 4	2, 3, 5, 2, 2, 0, 3, 4, 4, 4	3, 1, 3, 3, 2, 2, 4, 3, 3, 4	2, 4, 4, 2, 1, 4, 4, 3, 3, 2
Potřeba být milován (153)	4, 4, 4, 4, 4, 3, 3, 4, 5, 5	4, 4, 3, 4, 4, 5, 2, 4, 2, 3	4, 4, 2, 3, 3, 4, 5, 4, 4, 3	5, 4, 4, 3, 6, 4, 5, 3, 4, 4
Porozumění světu (105)	1, 3, 4, 3, 1, 1, 2, 3, 3, 2	4, 3, 0, 2, 0, 3, 4, 5, 3, 2	4, 3, 1, 2, 3, 3, 2, 2, 1, 4	2, 1, 3, 4, 2, 3, 3, 6, 3, 4
Intimní vztah (101)	2, 4, 2, 2, 3, 3, 0, 3, 0, 3	3, 3, 2, 1, 0, 2, 2, 3, 4, 3	3, 4, 1, 3, 3, 2, 3, 3, 2, 4	3, 3, 2, 2, 3, 3, 3, 3, 3, 3
Cenit si sám sebe (108)	2, 3, 3, 3, 5, 2, 3, 2, 2, 3	4, 4, 1, 3, 2, 4, 0, 1, 3, 4	3, 2, 2, 4, 2, 3, 2, 4, 3, 3	1, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 1, 4, 4
Uznání od druhých (114)	4, 3, 0, 3, 2, 3, 4, 2, 3, 2	2, 3, 4, 1, 4, 2, 4, 2, 3, 3	2, 2, 3, 3, 4, 2, 3, 3, 2, 4	2, 4, 3, 4, 4, 4, 3, 3, 3, 2
Pocit užitečnosti (109)	3, 2, 3, 2, 4, 4, 4, 2, 1, 2	3, 0, 1, 2, 3, 3, 4, 2, 3, 4	3, 3, 4, 3, 3, 4, 3, 1, 4, 2	4, 0, 2, 4, 4, 2, 3, 3, 2, 3
Úspěch v očích jiných (99)	0, 3, 4, 3, 2, 1, 3, 3, 1, 3	0, 3, 4, 3, 4, 2, 3, 4, 2, 4	3, 4, 2, 3, 4, 4, 2, 1, 3, 4	3, 3, 0, 0, 3, 4, 3, 0, 1, 0
Rozvoj vloh (76)	3, 4, 1, 1, 0, 4, 1, 4, 2, 5	2, 0, 2, 1, 1, 2, 1, 0, 1, 1	2, 3, 2, 2, 2, 2, 5, 2, 1, 6	2, 0, 1, 3, 0, 0, 1, 3, 1, 2
Vzdělání (106)	4, 3, 2, 3, 1, 3, 2, 3, 4, 6	4, 1, 3, 4, 3, 1, 3, 1, 1, 1	1, 2, 1, 3, 2, 4, 1, 4, 0, 3	4, 3, 3, 3, 3, 3, 1, 4, 4, 4
Zdravý životní styl (86)	4, 4, 3, 3, 2, 4, 4, 2, 3, 2	1, 3, 3, 3, 1, 3, 0, 0, 1, 1	3, 3, 3, 2, 3, 2, 2, 3, 2, 0	3, 2, 1, 0, 3, 0, 2, 2, 2, 1
Sebezpoznaní (100)	0, 4, 1, 1, 0, 3, 2, 2, 3, 2	2, 4, 4, 4, 2, 4, 3, 2, 2, 2	2, 2, 2, 3, 3, 2, 1, 2, 2, 3	3, 3, 3, 3, 3, 2, 3, 3, 6, 2
Pomáhat druhým (93)	3, 2, 3, 1, 1, 4, 3, 3, 2, 1	3, 2, 1, 2, 2, 1, 3, 1, 3, 2	1, 3, 3, 2, 3, 3, 2, 2, 3, 4	3, 2, 2, 2, 2, 2, 1, 4, 3, 3
Poznávání a cestování (100)	3, 2, 4, 2, 3, 2, 3, 4, 5, 4	3, 2, 2, 0, 4, 3, 4, 3, 2, 2	1, 2, 4, 4, 2, 0, 6, 1, 4, 0	4, 2, 0, 4, 0, 3, 0, 1, 2, 3

P2: Průběh sběru kvantitativních dat.

P3: Průběh vyhodnocování kvalitativních dat (metoda vytváření trsů).

- Role otce - autorita, domácí práce, zábrany, nervák, dědeček, vše je na mě, nový matčin přítel, pevný vztah, jiný názor, víkendy, větší záprah, ovlivnění, závist, víc si užívat, odchod, nic neřešit, druhý dospělí, žádný kontakt, jiné věci, názory, přísnost.
- Horší život? Ne! - být spolu, složitější život, zdraví, je mně dobře, vysoká škola, asi ne, přemýšlení, mít vše, hmm ne!, sourozenci, výhody, babička, to si nemyslím, smíření, cíle, rozhodování, plány, horší dětství, odstup času, je to jednodušší, prosazení, nesouhlasím, bratranec a sestřenice, mít se kam vracet, studovat, mít rád.
- Problém věřit - strach, třetí člověk, jiné názory, láska, problémy, manželství, nedostatek, nevěřit, rozvod, budoucnost, můj přítel, okolnosti, překročení, dopadne to stejně, rozhodování, určité meze, povaha, navazování kontaktů, jít dál, druzí partneři, ovlivnění, myslet na to, budoucnost.
- Role matky - jistota, podpora, spolehnutí, přátelství, radost, štěstí, rodina, domov, ovlivnění, víc v klidu, navždy, všechno, žádné problémy, zvládání, důležitá role, žádné zábrany, výchova, být pohromadě, upřímnost, komunikace, první místo
- Finance - peníze, mít se dobře, dobrá práce, být zajištěn, přední příčka, obchod, vedoucí, zaměstnání, specialista, dělat to líp.
- Přátelé a kamarádi - kamarádi, ostatní, upřímnost, být pohromadě, věková kategorie, outsider, veselé chvílky, kolektiv, děčka ze třídy, můj věk, to nejdůležitější, kámoš Mara, šťastný člověk, parta, jedináček.

P4: Přepis vybraných rozhovorů s respondenty

Respondent „A“: Osmnáctiletá dívka, v jedenácti letech se její rodiče rozvedli, do patnácti žila jen s matkou, po té si matka našla přítele, který se i se svými dětmi k nim před rokem nastěhoval. S otcem se po rozvodu stýkala, otec založil novou rodinu, ale i přesto vztah s ním nadále udržuje. Dívka pochází z finančně zajištěné rodiny, již před rozvodem její rodiče vlastnili firmu s oblečením, nyní nadále pokračují v podnikání, s tím rozdílem, že každý si založili firmu novou, vlastní.

1. S jakými hodnotami si spojuješ pojem „kvalitní život“?

Kvalitní život? Tak asi rodina, ta je pro mě tak jakože nejvíc co potřebuju a asi přátelé, protože teď je to pro mě takové asi hodně důležité v tomto věku. Možná časem, že se to bude nějak měnit, ale zatím přátelé a rodina, to je t nej důležitější.

2, Myslíš si, že bys hodnotil/a kvalitu svého života jinak, kdybys vyrůstal/a s oběma rodiči?

No, když se naši rozváděli, tak jsem si myslela, že jo, že by to pro mě bylo lepší a kvalitnější a strašně jsme záviděla kamarádkám, že jejich rodiče jsou pořád spolu a naši že se rozvedli, protože mě bylo vlastně jedenáct a to bylo takový zrovna ten věk, kdy jsem chtěla oba rodiče u sebe, no a strašně jsem to řešila a myslela, že to budu mít nějaké horší dětství a tak, no a potom vlastně jsem začala jezdit na víkendy k tatkově a poznávat jejich nové partnery a zjistila jsem, že to nějak extra neovlivňuje tu kvalitu mého života, naopak, že je to možná aj lepší, že se naši rozvedli, a to jsem až hodně s odstupem času zjišťovala, protože mamka je aj víc v klidu bez tatky, protože on je takový trochu nervák a mamka má teďka pohodového přítele, tak že si myslím, že to tak nakonec bylo aj pro mě víc lepší, že byla mamka víc v pohodě.

3, Mají podle tebe, dospívající z neúplné rodiny, méně kvalitnější život, než jejich vrstevníci z úplných rodin?

Když to tak vezmu podle sebe, tak si myslím, že ne, ale třeba ostatní, čí rodiče se rozvedli, tak to mohli mít v životě horší, nebo nějak složitější. Protože asi záleží určitě na okolnostech, jako jak to v té rodině je, když se rodiče rozvedou a dítě zůstane s tím z rodičů, se kterým hůř vychází, tak že to tak prostě musí být, tak to asi moc kvalitní

nemá, může to dítě být nešťastné, ale já třeba podle sebe musím říct, že mě to ale žádný problém nedělalo.

4, Myslíš si, že když někdo vyrůstá v neúplné rodině, že ho to ovlivní při navazování partnerských vztahů?

No tak, asi si zase myslím, jako že to může záležet na okolnostech, jako jak se ty rodiče rozvedli, že to může záležet, jak spolu vychází rodiče po tom rozvodu a tak. Ale já si myslím, že mě to ovlivnilo. Ovlivnilo mě to asi v tom, protože v tom figuroval třetí člověk, takže mě to asi ovlivnilo v tom, že budu mít asi trochu problém uvěřit, někomu, protože mám strach, že to dopadne stejně tak jak u našich. Myslela jsem si, že to tak nebude, ale teďka, když mám toho přítele tak už to začínám vidět prostě, že na to často myslím, že by to třeba někdy mohlo tak dopadnout jak u našich, i když samozřejmě vím, že to můžeme být někdo úplně jiný, že může být všechno úplně jinak, ale i tak do budoucna si říkám... Jo určitě mě to ovlivňuje, ale tak zase záleží na okolnostech, že třeba prostě rodiče nerozuměli, nebo když byli spíš kamarádi jako, než manželé, takže to možná nebude mít žádný dopad.

5, Co pro tebe znamená tvá rodina?

No, tak asi jak už jsem říkala na začátku, že je to pro mě moc důležité rodina, je úplně nejdůležitější, protože jsou to lidi, o kterých vím, že se na ně může v každém případě spolehnout, ať se děje co se děje. Že mě vždycky podpoří, ať se rozhodnu jakkoliv, ať to bude sebeblbější rozhodnutí, a taky vím jako, že teďka semnou mají nějaké problémy, protože vím, že teďka to je se mnou docela těžké. Ale řekla bych, že určitě rodina je na prvním místě, v každém případě a také vždycky ať je cokoli tak jim ráda pomůžu, a prostě přes to nejede vlak, prostě rodina vždycky na prvním místě.

6. Koho si představíš pod tímto pojmem, teď když mluvilas o rodině, koho si pod tím představovalas?

Jo, teďka už je to trochu jiné, dřív to samozřejmě bylo mamka, taťka a tím to haslo, a po tom jak se rozvedli tak potom přišli jako druzí partneři mých rodičů, ale určitě na prvním místě bude mamka, to bude vždycky, s tou si rozumím nejvíc.

- „**Takže zůstalas u mamky, po rozvodu rodičů?**“ Jo, zůstala jsem u mamky, k taťkovi jsem jezdila na víkendy a trávila jsem tam prázdniny, ale mám s ním třeba větší problém, tak v komunikaci, a vůbec, že si nerozumíme tak jak s mamkou, že

s mamkou jsme jak kdyby víc kamarádky a u tat'ky cítím hodně tu autoritu, že je na mě takový pořád hodně přísný, třeba nějaké večerky a tak, to tam pořád bohužel platí (smích), ale teď už to určitě беру určitě rodina – mamka její přítel a jeho děti, tat'ka jeho manželka a jejich děti, protože já jsem vlastně do té doby byla jedináček a vždyc-ky jsem strašně chtěla nějaké sourozence a teď mám najednou 4 sourozence a myslím si že je to naprosto úžasné, a jsem s tím naprosto spokojena, takže teď se mi ta rodina rozšířila a určitě tam patří i babičky, určitě asi nebudou baničky mých nevlastních rodičů, ale moje vlastní babičky, protože s něma mám skvěly vztah, já mám rodinu velkou a jsem za to ráda.

7. Máš nějaké životní cíle, něco čeho by si chtěl v životě dokázat?

No. Tak teďka je, já si myslím, že teď je to takové těžké, že vlastně přijde rozhodování třeba, kam na vysokou a tak, a třeba to pořád ještě nevím, ale určitě vím že bych chtěla pracovat jako, nějaké lepší zaměstnání, jako třeba něco ohledně mody, protože móda se mě líbí a tak, něco třeba nějaká manažerka, nebo já nevím něco, něco takového, protože i moji rodiče mají obchod s oblečením, takže se tak nějak okolo toho pohybuju, nějaká výška je pro mě, nebo bude pro mě nějakým cílem, ale jinak bych si snažila asi najít nějakého partnera s kterým bych chtěla být spokojená, se kterým bych měla založit rodinu, protože mám moc ráda děti a určitě bych nějaké chtěla. To, když toho dosáhnu, budu mít spokojené manželství a děti tak budu spokojená a samozřejmě děti.

Respondent „C“: Sedmnáctiletá dívka, její rodiče se rozvedli, když jí byli dva roky, od této doby neudrzuje ona, ani její matka žádný kontakt s otcem ani s jeho rodinou. Po celá léta ji vychovávala matka sama.

1. S jakými hodnotami si spojuješ pojem „kvalitní život“?

Tak stejně asi jak ostatní vlastně z mé věkové kategorie, tak si myslím, že je na předních příčkách, že jsou určitě peníze, dále mít kolem sebe nějakou partu, kamarádů, nějaké přátele, aby, jsme se necítili být outsiderem, abychom nevypadli z kolektivu. Pro mě teda je hodně důležité, že se mám kam vracet, že se mám kam vracet, jako domů, kde je mě dobře.

2. Myslíš si, že bys hodnotil kvalitu svého života jinak, kdybys vyrůstal s oběma rodiči?

Za sebe můžu říct, že mě ten otec nijak zvlášť nechybí. Zaprvé jsem nikdy nepoznala jaké to je mít otce, vždycky jsem vyrůstala jen s matkou, a víkendy jsem jezdila k babičce, nebo vlastně ještě někdy jezdím. Ne, nemyslím si, že by se kvalita mého života nějak zvlášť měla změnit, pokud bych měla doma i tatku. (značná nejistota)

Jezdilas k babičce z mamčiny strany, nebo tatkové strany? Ne, vlastně znám otce, ale s jeho rodinou nejsem v kontaktu vůbec. Je to matka od mojí mamky.

3. Mají podle tebe, dospívající z neúplné rodiny, méně kvalitnější život, než jejich vrstevníci z úplných rodin?

Hmm, ne! Jak jsem řekla, myslím si, že mám hodně kvalitní život, možná finančně by to bylo určitě lepší, kdyby byl doma i druhý dospělí. Ale nemůžu říct, že by to nějak ovlivnilo kvalitu života, že není doma tatka.

Ale třeba znám vlastně děcka ze třídy, kteří si hodně stěžují, na to, že doma není tatka, ale sama za sebe to tak necítím.

4. Myslíš si, že když někdo vyrůstá v neúplné rodině, že ho to ovlivní při navazování partnerského vztahu?

Spíš si myslím, že v tomto zase nemám z mamčiny strany žádné zábrany, nikdy nebyl problém, v tom, abych si dom přivedla nějakého kamaráda. Spíš mamka chce, abych asi nedopadla tak jak ona, abych nevychovala sama děti. Tak mě v tomto podporuje. Ale když nám nedávno říkali vlastně v rodince, že, když vidíme, že když vidíme, že rodina je neúplná, že naše rodina je neúplná, že to můžeme brát jako že je to normální věc, a do budoucna nám to přijde normální, až tak, že také nebudeme potřebovat vedle

sebe nějakého chlapa nebo manžela, že si budeme říkat, tak jo, když to zvládla naše mamka, tak to zvládneme i my.

- **A s tímto souhlasíš, nebo to bereš, jen tak že to slyšelas?** No, určitě jsem nad tím přemýšlela, něco to má do sebe, jako rozhodně bych nechtěla zůstat sama, takže toto nějak zatím neřeším.

5. Co pro tebe znamená tvá rodina?

Má rodina, takže mamka – jistotu. Myslím si, že když vlastně děcko vyrůstá jen s jedním rodičem, že s ním má pevnější vztah, takový přátelštější. Nikdy jsem neměla problém, přijít za mamkou, a něco jí řekla, vím, že třeba kamarádky se nesvěřují doma mamce, ale já vím, že vždycky za ní můžu s tímto přijít. Takže jak jsem řekla, jistota, a dále patří to k tomu, rodina, bez rodiny být nejde.

6. Koho řadíš do rodiny, když jsme mluvily o rodině, o kom mluvilas? Tak především mamka, ale teďka, no tak určitě i babičku s dědou z mamčiny strany, mám taky bratrance a sestřenici, matka má bratra, určitě do toho spadají taky, ale určitě si pod tímto pojmem vybavím jen mamku.

7. Máš nějaké životní cíle, něco čeho by si chtěl v životě dokázat?

Tak rozhodně odmaturovat. To vím, že teďka starší kamarádi šílí s maturitou. Tak rozhodně dokončit střední školu. Dál bych chtěla jít i na výšku, v tomto mě mamka hodně podporuje, tak bych jí i tímto chtěla udělat radost a dokončit i tu vysokou. No a cíl, rozhodně, asi mít (když celý ten rozhovor byl o rodině) tak určitě mít spokojenou, velkou rodinu, to znamená i manžela, na kterého se můžu kdykoliv obrátit. Prostě mít se dobře, a nemít nějakou finanční nouzi.

„E“: Osmnáctiletý chlapec. V sedmi letech mu tragicky zahynul otec. Matka se znovu nevdala, doposud žije s chlapcem sama.

1. S jakými hodnotami si spojuješ pojem „kvalitní život“?

Tak já bych to viděl, jako kamarádi, rodina, nějaké ty veselé chvílky, ale to je všechno prostě s kamarádama. Já bych to viděl, že kvalitní život má můj kámoš Mara, tomu nic nechybí, a to je prostě šťastný člověk pořád veselý. Tomu nic nechybí. Asi tak bych to viděl.

2. Myslíš si, že bys hodnotil kvalitu svého života jinak, kdybys vyrůstal s oběma rodiči?

Určitě! Bylo by to takové spíš, že bych měl asi jiné starosti. Jinak bych si užíval. Protože, to je, když vlastně nemám tatu, to je doma větší záprah a všechny domácí práce jdou na mě. *Nemáš sourozence?* Nemám, všechno je na mě, o to je to těžší.

3. Mají podle tebe, dospívající z neúplné rodiny, méně kvalitnější život, než jejich vrstevníci z úplných rodin?

Tak méně kvalitnější. To já bych to tak neřekl, já myslím, že to je na úhlu pohledu. Určitě tam mají výhody. Ale...výhody mají ti, co mají oba rodiče, ale zase nejsou tak připraveni na život, podle mě, do budoucna. Vlastně, spíš jsou vychováváni z toho pohledu otce aj matky a já když to mám jenom z jedné stránky tak se na to dívám jinak, tak těžko říct.

4. Myslíš si, že když někdo vyrůstá v neúplné rodině, že ho to ovlivní při navazování partnerských vztahů?

Každopádně. Myslím, teď se na to dívám tak trochu jinak. Je to jednodušší v tom, že když si někoho dovedu dom, tak matka je taková ráda, že jsem si někoho našel a že nežije v baráku jen se mnou. V tomto si myslím, že to mám hodně dobré. Třeba mám kamaráda, který když s někým chodí, tak nějaké představení rodičům to nepřipadá v úvahu, protože jeho rodiče doma nějak moc nechcou aby si někoho tahal domů, a přitom já v tomto problémy nemám, je to spíš taková výhoda. *Takže tě to spíš ovlivňuje pozitivně?* Jo, tak bych to řekl

5. Co pro tebe znamená tvá rodina?

Co pro mě znamená? Prostě všechno. Já nevím, představit si že vyrůstám a nemám mamku, a byl bych sám tak, nemám nic..

6, Koho si představíš pod tímto pojmem, teď když mluvilas o rodině, koho si pod tím představovalas?

Mluvil jsem o mé mamce, že spolu vycházíme parádně, hlavně nedělá mně žádné problémy, je pravda, že hodně mě toho dovolí. Ale všechno má taky své meze. Ale tak...Zvládáme to, moje rodina je vlastně můj vztah s matkou.

7. Máš nějaký životní cíl, nebo je něco, čeho bys chtěl/a v životě dokázat?

Úspěšně bych se chtěl prosadit v nějakém oboru. Prostě vedoucí nebo nějaký specialista. To co dělám, bych chtěl umět dělat líp, tak, že by za mnou chodili lidi o rady. Vedoucí, mít pod sebou skupinu lidí. Něco takového. Ohledně povolání tady toto. *Takže fakt, že vyrůstals v neúplné rodině, tě do budoucna neovlivňuje?* Ne, nemyslím si. Ohledně zaměstnání určitě ne. A ohledně vztahů nevím. Do budoucna bych chtěl mít holku, a když už bych měl děti tak prostě chci, aby měli oba dva rodiče, jako aby měli vlastně i matku i otce, nechtěl bych je vychovával sám. Podle mě by to bylo lepší, když jsou na to dva.